

บทที่ ๓

การปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนตามหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะ

ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา กล่าวไว้ว่า การปฏิบัติตามพระสัทธรรม คือ ปริยัติปฏิบัติ และปฏิเวธ เป็นหลักธรรมที่ดีทางพระพุทธศาสนา เพราะเมื่อได้ศึกษาหลักคำสอนของพระพุทธองค์แล้ว (ปริยัติสัทธรรม) ก็ต้องโน้มนำหลักธรรมนั้นมาประพฤติปฏิบัติ (ปฏิบัติสัทธรรม) และเมื่อปฏิบัติแล้วก็จะบังเกิดผลเป็นความรู้สึกละเฉพาะตนขึ้นมาเองภายในจิตใจ เป็นของเฉพาะแต่ละบุคคลไม่ใช่เกิดได้ในที่สาธารณะทั่วไป (ปฏิเวธสัทธรรม) ซึ่งจะบังเกิดผลเป็นคุณธรรมขั้นใดขั้นนั้นขึ้นอยู่กับ การสะสมบุญบารมี การทำความดีที่ได้สะสมมาหลายภพชาติ โดยเฉพาะพุทธศาสนิกชนจะต้องศึกษาและปฏิบัติมีอยู่ด้วยกัน ๓ อย่าง ที่เรียกว่า สิกขา ๓ คือ ทาน ศีล ภาวนา ซึ่งเป็นหลักการของชีวิตคฤหัสถ์โดยภาพรวม รวมทั้งหลักในการทำความเข้าใจในการปฏิบัติตนที่ถูกต้องของพุทธศาสนิกชนตามหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะ

ดังนั้น ในบทนี้มีประเด็นที่จะต้องศึกษา ๔ ประเด็น ได้แก่ (๑) หลักการปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนตามหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะ (๒) หลักธรรมที่สนับสนุนให้เกิดความมั่นคงในการดำเนินชีวิต (๓) การปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนตามหลักความจริง และ (๔) ผลจากการปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนตามหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะ โดยรายละเอียดมี ดังนี้

๓.๑ การปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนตามหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะ

การปฏิบัติตนนั้นมีความสำคัญมาก ดังเช่น อุบาสกอุบาสิกาที่ได้ประพฤติปฏิบัติและบุคคลที่ได้มีบุญที่ได้เกิดร่วมในสมัยของพระพุทธองค์ อันเป็นแบบอย่างของแต่ละบุคคลที่ได้ปฏิบัติตนและได้มีการปฏิบัติตามแบบอย่างของพระอริยะเพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งทรัพย์ภายในที่เรียกว่า “อริยทรัพย์” โดยจะต้องมีการอาศัยทรัพย์ภายนอกมาเป็นปัจจัยช่วยส่ง อันหมายถึง ผลของการปฏิบัติธรรม ที่สมควรแก่ธรรมของเหล่าพุทธศาสนิกชนที่ได้ปฏิบัติตามหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะ และวิธีการ ดังกล่าวมาแล้ว ในบทที่ ๒ ข้อ ๒.๓ ในฐานะพุทธศาสนิกชน เมื่อสามารถประพฤติปฏิบัติได้แล้ว ผลของการปฏิบัติก็จะนำมาซึ่งความสุขความเจริญทั้งแก่ชีวิตตนเอง ครอบครัว และสังคม ทั้งนี้ก็ต้องขึ้นอยู่กับได้กุศลแห่งกรรม ซึ่งเป็น “กฎธรรมชาติ” เพราะมนุษย์ต่างก็เป็น

ส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เมื่อการปฏิบัติมีความสอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติ หน้าที่ในการให้ผลนั้นก็ขึ้นอยู่กับธรรมชาติ ที่เรียกว่า “หน้าที่ตามธรรมชาติ” ไม่ใช่หน้าที่ของตนเป็นผู้ให้ผล

ดังนั้น เมื่อพุทธศาสนิกชนปฏิบัติถูกต้องตามหลักทฤษฎีธรรมมีกัตตะและกฎของธรรมชาติ ผลจะออกมาอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับกฎแห่งกรรม ซึ่งพุทธศาสนิกชนจำเป็นต้องทำความเข้าใจให้แจ้งชัดว่า การปฏิบัติบางอย่างให้ผลเร็ว บางอย่างก็ให้ผลช้า ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับการจัดสรรของกฎแห่งกรรม และผลของการปฏิบัติตน ที่จะจัดสรรในการให้ผลด้วยความยุติธรรม โดยรายละเอียดมี ดังนี้

๓.๑.๑ การปฏิบัติตามหลักอุฏฐานสัมปทา (ถึงพร้อมด้วย ความหมั่นขยัน)

ความขยันหมั่นเพียร (อุฏฐานสัมปทา) การที่เราจะได้สิ่งของ เงินทอง และชื่อเสียงเกียรติยศมานั้น เราจะต้องขวนขวาย ขยันหมั่นเพียรต่อสู้กับความยากลำบาก ถึงจะประสบความสำเร็จในการปฏิบัติตนตามหลักของ อุฏฐานสัมปทา คือ (ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร) ในชีวิตของบุคคลเรา เช่น เป็นข้าราชการ จะได้เลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง อันนำมาซึ่งเกียรติยศ แก่ตนเอง และวงศ์ตระกูล ก็จะต้องมีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติตนตามหน้าที่การงานอย่างเต็มความสามารถ เป็นนักเรียน นักศึกษาที่จะประสบผลสำเร็จในด้านการศึกษาลำเรียน ก็จะต้องมีความขยันหมั่นเพียรในการศึกษา หรือการกระทำมาหาเลี้ยงชีพเพื่อสร้างฐานะให้กับตนเอง และครอบครัว ก็เช่นกัน เราก็ต้องอาศัยความมานะอดทน และความหมั่นเพียร ถึงจะได้ทรัพย์นั้น ๆ มา เพราะอันเกิดมาจากที่บุคคลเรามีการปฏิบัติตนให้มีความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน ไม่ประมาท ไม่พลัดวันประกันพรุ่ง ด้วยมีการจัดการงานให้เหมาะสม เลี้ยงชีพตนให้พอเหมาะ รักษาทรัพย์ที่ตนหามาได้ให้มั่นคง มีศรัทธาที่ถึงพร้อมด้วยหลักของเบญจศีล คือศีล ๕ อันเป็นศีลสำหรับบุคคลโดยทั่วๆ ไปที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตาม อันประกอบไปด้วย

- (๑) เป็นผู้ตั้งคณเฑาะจากปาณาติบาต
- (๒) เป็นผู้ตั้งคณเฑาะจากอทินนาทาน
- (๓) เป็นผู้ตั้งคณเฑาะจากกาเมสุมิฉฉาจาร
- (๔) เป็นผู้ตั้งคณเฑาะจากมุสาวาท และ
- (๕) เป็นผู้ตั้งคณเฑาะจากการดื่มเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท^๑

^๑ อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๓๑/๑๘๒-๑๘๕.

ที่ปราศจากความตระหนี่ มีการบริจาคทาน และชำระจิตใจให้ถึงพร้อมด้วย สัมปรายิ กัตถประโยชน์ อันเป็นนิคัย คือ ประโยชน์ที่จะช่วยส่งผลให้ได้รับในปัจจุบัน และความสุขในภาย หน้าที่ถึงพร้อมไปด้วย บุญ คือ จาคะ อันเกิดมาจากการที่ตนได้บริจาคทาน ไปแล้วนั้น

นอกจาก การปฏิบัติตนตามหลักของ อุดมฐานสัมปทา คือ การที่ถึงพร้อมไปด้วยความ หมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่ทางการงาน และการประกอบอาชีพอันสุจริต ฝึกฝนให้มีความ ชำนาญ และให้รู้จักการใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจสอบ หาอุบายวิธี สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี ในการประกอบอาชีพทางการงานนั้น ต้องทำเพื่อเลี้ยงชีพตนเอง และครอบครัว มีความขยันในการ ทำงานตามหน้าที่ จนไม่ทำให้เสียเวลาไปโดยไร้ประโยชน์ แม้บางครั้งการทำงานนั้นอาจไม่ใช่ว่า การหาทรัพย์มาเลี้ยงเราโดยตรง เช่น การที่เป็นนักเรียน นักศึกษา เป็นนักกีฬา ฯลฯ เหล่านี้ หากว่าเรา ยังต้องเป็นนักเรียน นักศึกษาอยู่ หน้าที่ในการปฏิบัติตนนั้น ก็ให้มีความตั้งใจ ใส่ใจในการศึกษาเล่า เรียนหนังสือ หากเป็นนักกีฬาด้วย ก็จะต้องมีความตั้งใจในการหมั่นฝึกฝน หมั่นฝึกซ้อม และหาก ยังต้องเป็นหัวหน้าครอบครัว ก็จะต้องรู้จักการทำมาหาเลี้ยงชีพ เลี้ยงครอบครัว ให้มีความสุข ที่ถึง พร้อมไปด้วยความหมั่นขยันในการประกอบอาชีพการงานนั้นๆ รู้จักเก็บออมทรัพย์สินที่เราหามา ได้ด้วยมือทั้ง ๒ ข้าง ที่ได้มาโดยทางที่ชอบ ด้วยกฎหมาย และไม่ผิดหลักของศีลธรรมของบ้านเมือง เพราะสิ่งเหล่านี้ ก็ล้วนที่จะนำมาให้ซึ่ง ชื่อเสียง เกียรติยศ ความเจริญในหน้าที่ทางการงาน และ เพียบพร้อมไปด้วยทรัพย์สินเงินทอง ที่จะคอยเอามาใช้จ่ายในครอบครัว ให้ได้รับซึ่งประโยชน์ สุขในปัจจุบัน

ดังนั้น การปฏิบัติตนตามหลักของ อุดมฐานสัมปทา จะพบเห็นโดยทั่วๆ ไปอันเป็นที่ บุคคลเราทุกคนจะต้องการที่มีชีวิตที่ดี มีคุณภาพในสังคมที่ดี มีชีวิตของอนาคตที่มั่นคง ที่พร้อมจะ ได้รับจากการปฏิบัตินั้นๆ ตามไปด้วยไม่ว่าในทางด้านวัตถุ หรือ สภาพของทางโลกทั่วๆ ไป ที่ทุก คนก็น่าจะมีหนทางของตน หรือมีความคิดเห็นของตนเองในแต่ละบุคคลไป เช่น ความคิดเห็นใน ด้านการเรียน ด้านอาชีพการงาน ด้านการดำรงชีวิตที่เป็นอยู่ในสังคม ที่จะเป็นตัวสะท้อนให้กับผู้ที่ ได้ปฏิบัติตาม ไม่ว่าจะเป็นในด้าน ชื่อเสียง ด้านอาชีพ ด้านครอบครัวที่อบอุ่น ด้านบุตรที่ดี และใน ด้านความเป็นอยู่ในสังคมโดยรวม รวมถึงทางด้านทรัพย์สินเงินทอง ที่บุคคลนั้นได้มาด้วยความ ขยันหมั่นเพียรตามหลักธรรม ข้อที่ว่าด้วย อุดมฐานสัมปทา คือ (ถึงพร้อมด้วยความหมั่น) อันเป็น สิ่งที่ชาวโลกทุกคนในสังคมเขาต้องการเหมือนๆ กันในทุกๆ ชีวิตบนโลกใบนี้

๓.๑.๒ การปฏิบัติตามหลักอารักขสัมปทา (ถึงพร้อมด้วย การรักษาทรัพย์)

การปฏิบัติตามหลักของ อารักขสัมปทา คือ (ความถึงพร้อมด้วยการรักษา) และ ประหยัดทรัพย์ นั้น หมายความว่า เมื่อบุคคลเราที่ปฏิบัติตนให้มีความขยันหมั่นเพียรพยายามที่จะ สร้างอนาคตของตน สร้างชื่อเสียงของตน หรือการหาทรัพย์ มาให้ได้นั้น ถ้าไม่รู้จักการเก็บรักษาไว้ ก็จะมีแต่เสื่อม หรือหมดไปอย่างรวดเร็ว การรักษาชื่อเสียงนั้น ท่านหมายถึง การให้บุคคลหลีกเลี่ยง การกระทำในความชั่ว หรือ การมัวเมากับอบายมุขทั่ว ๆ ไป เช่น ไม่ดื่มสุรา ไม่เสพยาเสพติด ไม่ เล่นการพนันทุกประเภท ฯลฯ ส่วนในการรักษาทรัพย์นั้น ท่านหมายถึง ให้ปฏิบัติตนให้ฝึกให้ เป็นคนที่รู้จักใช้จ่ายอย่างฉลาด ไม่ฟุ่มเฟือย รู้จักเก็บหอมรอมริบ ส่วนการประหยัดนั้น ท่าน หมายถึง ให้ปฏิบัติตนให้ฝึกเป็นคน ที่รู้จักการใช้จ่ายเงินทองให้ได้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น ทรัพย์สินเงินทองที่เราหามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร ที่ตั้งสมแล้วด้วยกำลังแขน ทั้ง ๒ ข้าง แม้ ในบางครั้งจะได้รับความยากลำบากมีเหตุโศกเศร้าไปทั้งตัวก็ตาม ทรัพย์นั้น อันบุคคลที่ปฏิบัติ ชอบด้วยธรรม ที่เขาจะรักษาคุ้มครองทรัพย์สินเงินทองเหล่านั้นเอาไว้ให้คงอยู่ โดยมีการเอาไปนำ ผักไว้ที่ธนาคารบ้าง เก็บเอาไว้ที่บ้านบ้าง เอาไว้ใช้ในยามฉุกเฉินบ้าง และให้รู้จักการนำเอาทรัพย์ มาใช้สอยอย่างประหยัด คือ ให้รู้จักการถนอมใช้ มีการซ่อมแซมเมื่อชำรุด เสียหาย ดูแลและรักษา เก็บไว้เมื่อใช้เสร็จแล้ว หรือรู้จักตัดแปลงของที่ชำรุดให้สามารถนำเอามาใช้ประโยชน์ได้ใหม่อีก ครั้ง เป็นต้น

ดังนั้น การปฏิบัติตามหลักของ อารักขสัมปทา ในข้อนี้ท่านเน้นให้ผู้ปฏิบัติตามนั้น ให้รู้จักในการค้ำครองเก็บรักษาโภคทรัพย์สมบัติของตนที่เราได้อยู่ รวมไปถึงผลงาน อันตนได้ กระทำหรือได้สร้างเอาไว้แล้วด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบด้วยกฎหมาย และชอบด้วยธรรม อันประกอบไปด้วยกำลังผลงานของตน ที่จะไม่ให้เกิดเป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย โดยหลักธรรม ในข้อนี้ อันบุคคลใดที่ได้ปฏิบัติตามแล้ว ย่อมที่จะได้พบกับจุดมุ่งหมายที่มั่นคงในชีวิต คือ ย่อม ที่จะได้ชื่อว่า เป็นคนที่มั่งคั่ง รู้จักหลักของการใช้จ่ายทรัพย์ไปในทางที่เกิดประโยชน์ ไม่ใช่ให้นำเอา ทรัพย์ของตนที่มีอยู่ออกไปใช้ในทางเพื่อกามคุณ เพื่อกามรูป เพื่อกามรส มีกลิ่น เสี่ยง ฯลฯ เหล่านี้ จนทำให้ทรัพย์สมบัติของตนนั้นหมดไปโดยไม่ทำให้ตนเอง หรือผู้ที่ปฏิบัติตามนั้นไม่สามารถที่จะ พบกับความเจริญขึ้นในชีวิตของตนเลย กลับจะเป็นคนที่ตรงกันข้ามที่ว่า ได้มั่งมีไม่ก็ชั่วยามก็กลับ กลายเป็นลำบากยากจนเพราะการที่ไม่รู้จักหลักของการใช้จ่ายทรัพย์ นำเอาทรัพย์นั้นไปใช้จ่าย ในทางที่ผิด และในทางอบายมุข แม้ในบางครั้งถึงกับต้องไปเป็นหนี้ ไปเป็นสิน ไปกู้ยืมหนี้ นอก กระทบ ที่จะนำพามาให้ซึ่งความทุกข์ใจ ทำให้เสียทรัพย์ และเสียเกียรติยศชื่อเสียง ในอาชีพหน้าที่ ทางการงาน เช่น มีนักกีฬา หลายคนที่ได้รับทรัพย์มากมายจากการแข่งขันที่เขาได้ไปแข่งขันยัง

สถานที่ต่างๆ มา แต่ด้วยการที่นักกีฬาบางคนนั้นไม่รู้จักสอนให้ตนประพฤติและปฏิบัติตามหลักธรรมในข้อ ที่ว่าด้วย อารักขสัมปทา คือ (ถึงพร้อมด้วยการรักษา) ทรัพย์สมบัติที่ตนมีอยู่ให้คงทน ในไม่ช้าไม่นานทรัพย์สมบัติที่เขาอยู่นั้น ก็ต้องมาพบกับความสูญหายไป และในบั้นปลายของชีวิตเขาก็ต้องพบกับความยากลำบาก ด้วยเหตุเพราะไม่มีการปฏิบัติตนตามหลักธรรมในข้อนี้นั่นเอง

๓.๑.๓ การปฏิบัติตามหลักกัลยาณมิตรตา (ถึงพร้อมด้วย การคบคนดีเป็นมิตร)

การปฏิบัติตามหลักของ กัลยาณมิตรตา คือ (ความถึงพร้อมด้วยการคบคนดีเป็นมิตร) อันบุคคลเราที่ยังคงต้องดำรงชีวิตอยู่ในสังคม หรืออยู่อาศัยบน โลกใบนี้ นั้น จะอยู่โดยลำพังตัวคนเดียวนั้น เป็นไปไม่ได้แน่นอน จะต้องมีการพึ่งพาอาศัยยังบุคคลอื่นๆ อยู่ บุคคลที่เราจะสามารถพึ่งพาอาศัยได้ และมีความปรารถนาดี ต่อเรา นั้นย่อมที่จะหาได้ยากยิ่ง หลักธรรมในข้อนี้ นั้นเพียงต้องการให้บุคคลที่ได้ปฏิบัติตาม พึ่งเลือกคบคนที่จะมาเป็นกัลยาณมิตร เพราะถ้าหากบุคคลเราไปคบหาคนไม่ดี (คนชั่ว) มาเป็นมิตร อาจที่จะทำให้เรา หรือครอบครัวของเรา หรืออาชีพในหน้าที่การงานของเรานั้น ต้องเสียไปด้วย เพราะเหตุเกิดจากการที่เราไปคบคนชั่วมาเป็นมิตร ก็ย่อมที่จะเป็นไปได้ สิ่งนี้อาจที่จะนำเอาเราตกไปในทางที่ชั่ว หรือพบกับความหายนะในชีวิต ได้อยู่เสมอ

ดังจะเห็นได้ ในหลักธรรมของ มงคล ๓๘ ประการ^๒ (มงคลสูงสุดที่มนุษย์ควรทำได้) หนึ่งใน ๓๘ ข้อ ของมงคล นั้นท่านทรงเน้นย้ำในข้อต้นๆ หรือ ข้อแรกเป็นหลัก คือ มงคลข้อที่ ๑ ที่ว่า “อเสวนา จ พาลา น” แปลว่า การไม่คบคนพาล คือ การที่ปฏิบัติก็คือ ไม่ให้ไปคบคนพาล การไม่คบ หมายถึง การไม่ไปมาหาสู่ ไม่ร่วมกินร่วมนอน ไม่เสวนาคลุกคลี ไม่ร่วมกิจกรรมใดๆ กับคนพาล คนพาล หมายถึง ผู้ประพฤตินอกอุสสกรรมบถ ๑๐ อย่าง มี กายทุจริต ๓ วาจิทุจริต ๔ และมโนทุจริต ๓ และการที่บุคคลที่ปฏิบัติตนไม่ให้ไปคบหาคนพาล คือ การไม่ไปมาหาสู่ ไม่ร่วมกินร่วมนอน ไม่เสวนาคลุกคลี ไม่ร่วมกิจกรรมต่างๆ กับผู้ที่ประพฤตินอกอุสสกรรมบถ ๑๐ อย่าง ดังกล่าวมา และมงคลข้อที่ถัดมาคือ ข้อที่ ๒ ที่ว่า “ปณฺฑิตานญฺ จ เสวนา” แปลว่า คือการที่ให้ปฏิบัติในการเลือกคบแต่บัณฑิต ที่ทรงคุณ เช่น การไปมาหาสู่ ร่วมกิน ร่วมนอน เสวนาคลุกคลีในกิจกรรมต่างๆ กับบัณฑิตผู้ที่ประพฤตินอกอุสสกรรมบถ ๑๐ อย่าง ด้วยเช่นกัน

^๒ พระมหาสมปอง มุทิโต, มงคล ๓๘ ประการ, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๗.

ลักษณะของกัลยาณมิตร ที่ดี ที่บุคคลเราควรปฏิบัติตาม มีดังนี้

(๑). มิตรที่มีแต่ความอุปการะให้ อันได้แก่ เพื่อนหรือสหายมิตร ที่คอยช่วยเหลือ คอยเตือนสติมิให้ประมาท ช่วยป้องกันมิให้ทำชั่ว ช่วยป้องกันรักษาทรัพย์ และชื่อเสียงของเพื่อน และสามารถพึ่งพาอาศัยได้ในยามตกทุกข์ได้ยาก

(๒). มิตรที่มีความร่วมสุข ร่วมทุกข์ด้วย อันได้แก่ กัลยาณมิตร ที่ไม่ละทิ้งไปในยาม วิกฤติ ช่วยปกปิดความลับของเพื่อน

(๓). มิตรที่คอยแนะนำเอาผลประโยชน์มาให้ อันได้แก่ คอยห้ามมิให้เพื่อนทำชั่ว และ แนะนำหนทางแห่งความดีงาม ความเจริญให้แก่เพื่อนอยู่เสมอ

(๔). มิตรที่มีความรักใคร่เอ็นดู อันได้แก่ มิตรร่วมสุข ร่วมทุกข์ เวลามีความสุข ก็สุขไปด้วย เวลาทุกข์ก็ทุกข์ไปด้วยกัน คือ ไม่ทิ้งกัน คอยโต้เถียง คนที่ติเตียนเพื่อน และคอยรับรองคนที่ สรรเสริญเพื่อนไปด้วยเสมอ

ดัง คำกล่าวที่เราเคยได้ยิน ได้ฟังอยู่เสมอว่า “คบคนพาล พาลพาไปหาผิด คบบัณฑิต บัณฑิตพาไปหาผล” ซึ่งการที่บุคคลเราได้ปฏิบัติตามหลักธรรมในข้อนี้ ก็ย่อมที่จะพึงรู้ได้ว่า ผู้ที่ตน หรือเรา จะไปคบหาผู้นั้น เป็นคน ดี หรือ เป็นคนพาล หรือว่าเป็น บัณฑิต คือ “กัลยาณมิตร” ท่านพึงให้ข้อสังเกตเอาไว้เลยว่า คน คนนั้นชอบมาชักชวนเรา ไปในทางไหน ทางที่ดี หรือทางที่ไม่ดี (ทางฉิบหาย) ทางอันนำมาให้ซึ่งการสูญเสียทรัพย์สินเงินทอง เสียเวลาในการทำงานประกอบอาชีพ ทำมาหาเลี้ยงชีพ เสียสุขภาพ และทำเรื่องที่ไม่ไยประโยชน์ หรือ เสียประโยชน์ หรือไม่ เช่น ในสังคมปัจจุบันนี้ จะเห็นว่า ไม่ว่าบุคคลจะพึงทำกิจการงาน ค้าขายอะไรก็ตาม ก็จะต้องมีเพื่อน มี มิตร ที่คอยเอามาช่วยในการกระจายตัวของสินค้า และ การติดต่อประสานงานในธุรกิจการงาน นั้นๆ อยู่เสมอ จะต้องมีการติดต่อประสานงานกันอยู่ประจำ เหล่านี้ก็คือ มิตรทางกลุ่มของพันธกิจการค้า ที่เราจะต้องทำอยู่ จะขาดเสียมิได้เลย เพราะว่า ถ้าหากบุคคลที่ปฏิบัติตามหลักธรรมข้อที่ว่า กัลยาณมิตรตา คือ (ความถึงพร้อมด้วยการคบคนดีเป็นมิตร) นั้นแล้ว และไม่รู้จักเลือกคบหาบัณฑิต คือ กัลยาณมิตร ผู้ซึ่งที่คอยชี้แนะ นำสั่งสอน คอยชี้ช่องทางในการประกอบอาชีพการงานมาให้เราแล้ว กลับไปคบมิตรชั่ว เพื่อนชั่ว แล้ว ย่อมเป็นเหตุที่จะทำให้บุคคลที่ปฏิบัติตาม ได้รับซึ่งการสูญเสียทรัพย์สินเงินทอง ที่เราหามาได้ นั้น และไม่สามารถในอันที่จะปฏิบัติตามหลักธรรมข้อ อุฏฐานสัมปทา และ อารักขสัมปทา นั้นได้ เป็นต้น

๓.๑.๔ การปฏิบัติตามหลักสมชีวิตา (ถึงพร้อมด้วย การเลี้ยงชีพตามสมควรแก่ทรัพย์)

การปฏิบัติตามหลักสมชีวิตา คือ (ถึงพร้อมด้วยการเลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่เราหาได้) นั้น หมายความว่า ในการปฏิบัติตน หรือ ในการดำรงชีวิตของบุคคลเรานั้น ไม่ควรไปเสียเวลาในการใช้จ่ายทรัพย์ไปในทางสุรุ่ยสุร่าย แต่กลับกันให้รู้จักใช้จ่ายทรัพย์ไปในทางอันที่จะยังประโยชน์มาให้แก่ตนและแก่กิจการงานอาชีพของตนๆ โดยจะต้องใช้ปัญญาในการพิจารณาถึงความจำเป็น หากเราต้องการให้มีชีวิตที่จะอยู่ในสังคมนี้แบบอย่างมีความสุข ความสบาย ก็ควรที่จะต้องฝึกฝนให้ตนเป็นคนที่เดินสายกลาง คือ ไม่มากจนเกินไป แบบฟุ่มเฟือย และไม่น้อยจนเป็นการตระหนี่ ไปก็ไม่ได้ และ ให้ปฏิบัติตามหลักธรรม ทั้ง ๔ ข้อ ที่มีประโยชน์มากมายหลายประเภท แก่ผู้ที่ประพฤติและปฏิบัติตามหลักของ “สมชีวิตา” รวมทั้งจะคอยส่งผลดีไปให้ถึงสังคมโดยรวมได้อีกด้วย คือ

(๑). เป็นผู้ที่ได้ชื่อว่าปฏิบัติตามย่อมทำให้เป็นบุคคลที่สามารถสร้างหลักฐานได้อย่างมั่นคงในอาชีพการงานที่ตนปฏิบัติอยู่

(๒). เป็นผู้ที่ได้ชื่อว่าปฏิบัติตามย่อมทำให้เป็นบุคคลที่มีเกียรติ มีชื่อเสียง มีคนเชื่อฟัง และมีผู้คนที่นับถือ ยกย่องในสังคม

(๓). เป็นผู้ที่ได้ชื่อว่าปฏิบัติตามย่อมทำให้เป็นบุคคลที่มีส่วน เสริมสร้างสัมพันธไมตรีจิต ทางสังคม และคนรอบข้าง

(๔). เป็นผู้ที่ได้ชื่อว่าปฏิบัติตามย่อมทำให้เป็นบุคคลที่มีโอกาสได้บำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ทางสังคม และบำเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนรวมด้วย

(๕). เป็นผู้ที่ได้ชื่อว่าปฏิบัติตามย่อมทำให้เป็นบุคคลที่เป็นแบบอย่างที่ดี ให้แก่บุคคลอื่นที่ได้พบเห็น และได้คบค้าสมาคมด้วย ทั้งในด้านการทำงาน และทั้งในด้านของการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดี

(๖). เป็นผู้ที่ได้ชื่อว่าปฏิบัติตามย่อมทำให้เป็นบุคคลที่ได้มีส่วนร่วมในการสร้างความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ให้แก่ชาติ บ้านเมืองทั้งทางตรง และทางอ้อม และที่สำคัญ ยังเป็นบุคคลที่ช่วยในการลดปัญหาอาชญากรรมในสังคมได้เป็นอย่างดี อีกด้วย

การที่บุคคลที่ได้ปฏิบัติตามหลักธรรม แล้วนั้น ส่วนมากก็หวังที่จะเอามาใช้และเอามาประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมให้มีความสุขตามฐานะ และอัตภาพ ของตนที่มีอยู่ ในเรื่อง ของการที่จะเป็นคนประหยัด ที่เป็นสิ่งสำคัญ และเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างมากในสังคมอย่างเช่น ในปัจจุบันนี้ เพราะหากว่าเราอยากจะมีวิถีชีวิตที่มีความสุข อยู่ในสังคมปัจจุบันนี้ เราจะต้องฝึกฝนตนเองให้เป็นบุคคลที่รู้จักการประหยัด อดออม และใช้ทรัพย์สิน

เงินทองที่เรามีอยู่นั้น ใช้แต่ในสิ่งที่จำเป็น แก่การครองชีพ ครองชีวิต ของเราแบบพอเพียงแก่ฐานะ และครอบครัว และจะต้องย้าแน่น อยู่เสมอว่า จะต้องพยายามให้ มีรายจ่ายของเรา นั้น น้อยกว่า รายได้ที่จะมีเข้ามา เพราะว่า สาเหตุหลักๆ ที่บุคคลโดยทั่วๆ ไป ไปมีหนี้สินพันล้านตัวมากมาย ที่ ไม่สามารถที่จะแก้ได้ ส่วนหนึ่งก็มาจากการไม่รู้จัก ในเรื่อง ของการกำหนดรายได้ และรายจ่าย ของตนเอง นั่นเอง

เพราะส่วนมาก ของการใช้จ่ายที่เป็นปัญหาตามมา ณ ปัจจุบันนี้ คือ การที่บุคคลไม่ ระวังระมัดระวังในเรื่องของการใช้จ่ายใช้สอย ยิ่งในยุคของสังคมในปัจจุบันนี้ ยิ่งมีสิ่งที่จะมาชักจูง ให้อยากมี อยากได้ ไปเสียหมด อยากได้อะไรก็ไปซื้อ ไปรูดมา (บัตร VISA) แบบว่าเอาความ สะดวก ความสบาย ในอนาคต มาใช้ในปัจุบัน แต่ก็ต้องมาเป็นทุกข์ใจในตอนสิ้นเดือน ที่จะต้อง วิ่งหาเงินไปชำระในสิ่งที่ตนเองได้ผ่อนไปแล้วนั้น บางครั้งถึงขั้นไปกู้หนี้ยืมสิน ของคนอื่นเข้ามา ใช้ หนักๆ เข้า ก็ไปปล้น ไปขโมยเข้ามา นี่ก็จะทำให้เป็นภัยแก่ตนเอง และ แก่สังคมโดยรวม อัน จะส่งผลรวมไปถึง ประเทศชาติ ตามไปด้วย

ดังนั้น บุคคลผู้ที่ปฏิบัติตามหลักธรรมในข้อที่ว่า “สมชีวิตา” คือ (ถึงพร้อมด้วยการ เลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่เราหาได้) นั้น จะต้องเป็นผู้ที่ปฏิบัติตน ให้รู้จักหลักของ การ พอประมาณ หรือ หลักของความพอเพียง ในการทำมาหาเลี้ยงชีพตนเอง โดยทางที่ชอบด้วยธรรม และทางที่ถูกหลักของกฎหมายบ้านเมือง กล่าวคือ การดำรงชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะ หลักของ เศรษฐกิจแบบพอเพียง^๓ และหลักธรรมสำหรับการครองเรือน เช่น หลักของพราวาสธรรม ๔ ประการ^๔ คือ

- (๑) ตั้งใจ ให้มีความซื่อสัตย์ต่อกัน
- (๒) ทะมา ให้เป็นผู้มีความรู้จักข่มจิตใจของตนเอง
- (๓) ขันติ ให้เป็นผู้ที่มีความอดทน และ
- (๔) จาคะ ให้เป็นผู้ที่รู้จักการเสียสละให้ปันสิ่งของๆ ตนแก่คนที่ควรจะให้

ที่เป็นการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมปัจจุบัน แบบพออยู่ พอกิน มีรายได้ที่จะมาเลี้ยงตนเอง และครอบครัว ให้มีความสุข มีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย ให้เป็นบุคคลที่มีความ ขยัน อดทน มีความ ประหยัด ไม่ฟุ้งเฟ้อ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งจะช่วยให้ผู้ที่ได้ปฏิบัติตนตามนั้น มีรายได้ อัน ที่จะเอามาเลี้ยงชีพ เลี้ยงครอบครัว ตัวเองได้ พออยู่ พอกิน มีนิสัยที่ดี เช่น มีความขยัน มีความอดทน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การรู้จักเก็บออม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ ก็จะคอยช่วยส่งผลมาให้ผู้ที่ได้

^๓ สมศักดิ์ อรุณณี และคณะ, สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ วัฒนาพานิช, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔๕.

^๔ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๔๕/๒๕๘, ขุ.ส. (ไทย) ๒๕/๓๑๑/๒๗๘.

ปฏิบัติตามนั้น ย่อมที่จะดำรงตน และดำเนินวิถีชีวิตของตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข แบบอย่างที่ไม่มีความทุกข์ ถึงจะมีความทุกข์ ก็สามารถที่จะลดน้อยลงไปได้มาก กว่า บุคคลที่ไม่ได้ ปฏิบัติตาม หลักธรรมในข้อของ “สมชีวิตา” นี้ เป็นต้น

ดังกล่าว มาทั้งหมดนี้ จะเห็นว่า การปฏิบัติตนตามหลักทฤษฎัมมิกัตตะ นั้นซึ่งรวมทั้ง การรู้จักหลักการใช้ปัญญา ในการแสวงหาทรัพย์ที่ถูกต้อง สามารถนำพาชีวิตให้ประสบความสำเร็จ ความสุข ความเจริญ ความไพบลูย์ ทั้งโลกนี้ และโลกหน้า ชีวิตจะไม่ตกต่ำ จะสังเกตได้ว่าชีวิต จะมีแต่ ได้รับการพัฒนาศักยภาพ และคุณภาพชีวิตให้สูงขึ้นเรื่อย ๆ トラบเท่าเข้าสู่พระนิพพานอัน เป็นเป้าหมายของชีวิตทุกชีวิตบนโลกใบนี้ ซึ่งใครจะเข้าถึงพระนิพพานเร็วหรือช้า นั้น ก็ขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนเองเป็นสำคัญ เพราะถึงอย่างไรการสะสมอริยทรัพย์ (ทรัพย์ ภายนอก และทรัพย์ภายใน) และ การปฏิบัติตนตามหลักธรรม “ทฤษฎัมมิกัตตะประโยชน์ ๔” ที่ ประกอบไปด้วย

(๑) อุฏฐานสัมปทา คือ ความถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร ในการหาทรัพย์ ในทางสุจริตที่ชอบด้วยกฎหมาย และชอบด้วยธรรม

(๒) อารักขสัมปทา คือ ความถึงพร้อมด้วยการรักษาทรัพย์ของตนที่หามาได้

(๓) กัลยาณมิตรตตา คือ ความถึงพร้อมด้วยการคบมิตร ที่ดีมาเป็นเพื่อน เพื่อไม่ให้ถูก ชักชวนไปในทางที่ไม่ดีที่เสื่อมเสีย และ

(๔) สมชีวิตา คือ ความถึงพร้อม ด้วย การเลี้ยงชีพด้วยสมควรแก่ทรัพย์ของตนที่หา มาได้ หรือ การรู้จักใช้จ่ายทรัพย์อย่างสมควรตามฐานะของตน

โดยหลักธรรมทฤษฎัมมิกัตตะทั้ง ๔ นี้ ถือว่าเป็นหลักการพื้นฐานที่จะทำให้ผู้ที่ปฏิบัติ ตาม ได้ดับซึ่งความทุกข์ที่อันจะเกิดขึ้นทางกาย อันเป็นความทุกข์ที่เกิดขึ้นได้ง่ายและมีอยู่มากมาย ในสังคม ณ ปัจจุบันนี้ หากผู้ที่ปฏิบัติตามต้องการที่จะดับความทุกข์ทางสังคม แล้วนั้นก็จะต้อง ปฏิบัติตนให้เป็นผู้ที่ถึงพร้อมในหลักของประโยชน์เบื้องต้น คือ มีศีล มีศรัทธา มีจาคะ และใช้ ปัญญา ที่จะช่วยส่งผลให้กับผู้ที่ได้ปฏิบัติตามได้พบกับความสุขในปัจจุบัน และไม่ไร้ผลแน่นอน

๓.๒ หลักธรรมที่สนับสนุนให้เกิดความมั่นคงในการดำเนินชีวิต

การปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชน ตามหลักทฤษฎัมมิกัตตะในที่นี้ ก็คือ การปฏิบัติตน ตามหลักธรรม ๔ ประการได้แก่ อุฏฐานสัมปทา อารักขสัมปทา กัลยาณมิตรตตา และสมชีวิตา เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์ภายนอก ที่เรียกว่า “ทรัพย์” ซึ่งได้อธิบายในบทที่ ๒ ในหัวข้อ ๒.๓ จัดเป็น

วิธีการปฏิบัติโดยอาศัยทรมายกภายนอกเป็นฐานรองรับหรือเหตุปัจจัยภายนอกเป็นพื้นฐานเพื่อให้เข้าถึงปัจจัยภายในคือ “อริยทรัพย์” นั่นเองหรือที่เรียกอีกอย่างว่า “อริยทรัพย์”^๕ จัดเป็นวิธีการปฏิบัติโดยอาศัยทรมายกภายนอกเป็นฐานรองรับ หรือเหตุปัจจัยภายนอกเป็นพื้นฐานเพื่อให้เข้าถึงปัจจัยภายในคือ “อริยทรัพย์” ดังนั้นในหัวข้อต่อไปจะอธิบายถึงเหตุปัจจัยภายในอันเป็นหัวใจของการปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนที่แท้จริงของชีวิตที่จะต้องปฏิบัติอย่างคนที่เข้าใจชีวิต และความเข้าใจชีวิตที่แท้จริงเพราะทรัพย์ภายในนี้จัดเป็นการสะสมบุญกุศลขึ้นพื้นฐานเพื่อการบรรลุมรรคผลต่อไปหรือเมื่อชีวิตยังต้องสืบเนื่องต่อไปโดยมีผลบุญนี้ติดตัวไปด้วยตราบเท่าเข้าสู่พระนิพพานในอนาคต หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่า “เสบียงบุญ” กล่าวคือ ถึงแม้ว่าจะละสังขารจากโลกนี้ไปแล้วเสบียงบุญหรืออริยทรัพย์นี้ก็ยังไม่สูญหายไปไหนยังอยู่กับเจ้าของผู้สร้างผู้กระทำอยู่นั่นเองซึ่งแตกต่างกันกับทรัพย์ภายนอกโดยสิ้นเชิง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๓.๒.๑ มีศรัทธาอย่างมั่นคงในพระพุทธศาสนา

คำว่า “มีศรัทธาอย่างมั่นคงในพระพุทธศาสนา” ในที่นี้หมายถึง “มีความเชื่ออย่างมีเหตุผลของบุคคลที่มีต่อพุทธศาสนา ซึ่งอาจจะมากน้อยแตกต่างกันไปอันนำไปสู่การปฏิบัติตนเพื่อทำความดี”^๖ ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป หรือที่เรียกว่า “สัทธานะ”^๗ แปลว่า ศรัทธาคือทรัพย์ เพราะความเชื่อทางพุทธศาสนานั้นมีลักษณะเป็นจิตประเภทหนึ่งของบุคคล หมายความว่า “การรับรู้และการยอมรับว่าเป็นความจริงในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความรู้ ความเข้าใจและสภาพของแต่ละบุคคลที่มีต่อเรื่องนั้น ๆ แต่สำหรับในทางพุทธศาสนา ความเชื่อต้องเป็นไปตามหลักการใช้สติปัญญา และการใช้เหตุผลสามารถนำความเชื่อไปปฏิบัติ”^๘ ให้เห็นผลได้จริง หรืออาจเรียกว่า

^๕ อริยทรัพย์มี ๑ คือ (๑) สัทธานะ ทรัพย์คือศรัทธา (๒) สีลธนะ ทรัพย์คือศีล (๓) หิริธนะ ทรัพย์คือหิริ (๔) โอตตปฺปธนะ ทรัพย์คือโอตตปฺปะ (๕) สุตฺตธนะ ทรัพย์คือสุตตะ (๖) จาคธนะ ทรัพย์คือจาคะ (๗) ปัญฺฑธนะ ทรัพย์คือปัญญา, ที.ปา. ๑๑/๓๓๐/๓๓๑.

^๖ ภทิรา ศิริมานนท์, “การศึกษาความศรัทธาในพุทธศาสนาและสัมพันธ์ภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ”, สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (สาขาจิตวิทยาพัฒนาการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔.

^๗ สัทธานะ เป็นอย่างไร คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีศรัทธา คือ เชื่อปัญญาเครื่องตรัสรู้ของตถาคตว่า “แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ ฯลฯ เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค นี้เรียกว่า สัทธานะ, อภ.สตุตถ. (ไทย) ๒๓/๖/๕.

^๘ พระเทพเวที, พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๘.

“ศรัทธา” ซึ่งจะหมายถึง ความเชื่ออย่างมีเหตุผล มั่นใจในความจริง ความดีในสิ่งที่นับถือ ปฏิบัติ ศรัทธามีประโยชน์ คือ “เป็นปัจจัยนำไปสู่การมีสมาธิ ปัญญา และเกิดความ پاکเพียรในการปฏิบัติ และเป็นสิ่งเหนี่ยวรั้งและต้านปะทะไม่ให้ยอมตามสิ่งที่ชักจูงให้ทำความชั่ว”^๕ โดยเฉพาะผู้ที่เชื่อในพระพุทธศาสนาจะเชื่อและศรัทธาในพระรัตนตรัยเป็นที่พึงเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม นรกสวรรค์ และความเชื่อในเรื่องนิพพานซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา ดังนั้นเครื่องหมายหรือวิธีการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนที่แสดงความเป็นชาวพุทธที่แท้จริงเพื่อสอดคล้องและเป็นไปตามหลักทฤษฎีธรรมมีกัตตะในเบื้องต้น ก็คือ ความเชื่อในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ หมายความว่า “ต้องเชื่อว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้รู้ และเป็นผู้ปฏิบัติชอบ พระธรรมคือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พุทธศาสนิกชนควรรู้ และพระสงฆ์เป็นผู้ที่เผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนแก่ประชาชน”^๖

ดังนั้น วิธีการปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนจึงต้องตั้งอยู่ในพื้นฐานความเชื่อคือ “ศรัทธา” ในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๔ ลักษณะ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๓.๒.๑.๑ เชื่อว่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้จริง สำหรับความเชื่อนี้ทำให้ไม่สงสัยลังเลใจในพระปัญญาของพระพุทธเจ้า ไม่สงสัยลังเลใจในพระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงสั่งสอนเป็นพุทธศาสนา ไม่สงสัยลังเลใจในพระสงฆ์ โดยตรงกันข้ามยิ่งเกิดความเชื่อและความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ความเชื่อความเลื่อมใสนี้เกิดเพราะตั้งใจสวดฟังพระธรรมศึกษาพระพุทธรูปศาสนาให้รู้ซาบซึ้งโดยเฉพาะให้รู้จักบาป หรือกรรมดีกรรมชั่ว ยิ่งฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พิจารณาเข้าใจให้แจ่มแจ้ง ก็ยิ่งเชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริง เหมือนอย่างฟังคำสั่งสอนของครูเข้าใจแจ่มแจ้ง ก็ทำให้เชื่อในภูมิความรู้ของครู^๗ ความเชื่อข้อนี้เรียกว่า “ตถาคตโพธิศรัทธา” แปลว่า ความเชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า คือ เชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริงนั่นเอง เป็นเหตุให้เชื่อในคำสั่งสอนของพระองค์ที่แสดงบาปบุญคุณโทษ เป็นต้น

^๕ พุทธศาสนิกชน, ใจความสำคัญแห่งภูมิมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, ๒๕๓๓), หน้า ๕.

^๖ ประภัตร กิมสุวรรณวงศ์, “จิตลักษณะและการสนับสนุนทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมสุขภาพกายและพฤติกรรมสุขภาพจิตของข้าราชการสูงอายุในมหาวิทยาลัยขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, (สาขาจิตวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕.

^๗ ภักิรา ศิริमानนท์, “การศึกษาความศรัทธาในพุทธศาสนาและสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ”, สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (สาขาจิตวิทยาพัฒนาการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖.

โดยความเชื่อดังกล่าวข้างต้นนี้ทำให้เห็นถึงศักยภาพของมนุษย์ว่า มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะบรรลุธรรมได้ทุกคน ดังคำกล่าวที่ว่า

การเชื่อมั่นในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าคือ เชื่อในสิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้และนำมาสั่งสอน กล่าวอย่างสั้นที่สุดคือ เชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ว่า มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะบรรลุธรรมได้ เจกเช่นเดียวกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านได้บรรลุ... เมื่อเราเชื่อมั่นเช่นนี้ เราก็หันมาหยั่งยืนด้วยขาของเราเอง ด้วยการสร้างสรรค์พัฒนาชีวิตของเราให้ดีขึ้นให้ล้ำเลิศยิ่งๆ ขึ้นไป^{๑๒}

๓.๒.๑.๒ เชื่อ บุญบาปมีจริง ทำให้ไม่ลังเลสงสัยในเรื่องบุญและบาปหรือกรรมดีกรรมชั่ว สิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสสั่งสอนว่าเป็นบุญเป็นกรรมดี ก็เชื่อว่าเป็นบุญเป็นกรรมดีจริง เช่น ความมีใจเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สงเคราะห์ช่วยเหลือ เป็นต้น สิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสสั่งสอนว่าเป็นบาปเป็นความชั่ว ก็เชื่อว่าเป็นบาปเป็นความชั่วจริง เช่น ความมีใจละโมภ โหดร้าย หลงใหลประพฤติกุศลชั่วร้ายต่าง ๆ มีฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม เป็นต้น ความเชื่อนี้เรียกว่า “กัมมัตถา” เชื่อกรรม คือ การกระทำของมนุษย์ทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ ดังนั้น เชื่อกรรม ก็หมายความว่า เชื่อว่า บุญ บาป หรือกรรมดีกรรมชั่วมีจริง ตามที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้

๓.๒.๑.๓ เชื่อว่า ผลของบุญบาปมีจริง ทำให้ไม่ลังเลสงสัยว่า บุญบาปที่ทำจะไม่มีผลสนองตามที่พระพุทธเจ้าตรัสสั่งสอนไว้ กรรมดีให้ผลดี กรรมชั่วให้ผลชั่ว ไม่สับสนกันเหมือนอย่างหว่านพืชเช่นใดก็ได้รับผลเช่นนั้น ความเชื่อข้อนี้เรียกว่า “วิปากัตถา” เชื่อผลของกรรม คือ เชื่อว่า บุญบาป ที่ทำให้ผลจริงตามประเภท บุญก็ให้ผลดี บาปก็ให้ผลชั่ว เป็นต้น ซึ่งความเชื่อดังกล่าวนี้อาจทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่กระทำไว้ทั้งทางกาย วาจาและจิตใจ ย่อมส่งผลต่อชีวิตของเราไม่ทางใดทางหนึ่งเสมอ ผลของการเชื่อมั่นนี้ก็จะทำให้เกิดความต้องการที่จะเรียนรู้ที่จะสร้างแต่เหตุที่เป็นกรรมดีเพื่อที่จะรับผลของกรรมดีนั้น

๓.๒.๑.๔ เชื่อว่า บุญบาปที่ตนทำก็เป็นของตนจริง ทำให้ไม่สงสัยลังเลใจว่า ตนจะต้องรับผลของบุญบาปที่ตนเองทำไว้หรือไม่ ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้ทุก ๆ คน นึกคิดอยู่เสมอว่า เรามีกรรมเป็นของของตน เป็นทายาทรับผลของกรรม เราทำดีจักได้ดี เราทำชั่วจักได้ชั่ว ความเชื่อนี้เรียกว่า “กัมมัสสกตาตถา” เชื่อกรรมที่สัตว์มีกรรมที่ตนทำไว้เป็นของของตนเหมือนบริโภคอาหารกินเองก็อิ่มเอง เรียนเองก็รู้เอง

^{๑๒} ว. วชิรเมธี, Love Analysis มหัศจรรย์แห่งรัก, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เทน้า เททา จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๒๕.

๓.๒.๒ ประพฤติตนอยู่ในศีล ๕

การประพฤติตนอยู่ในศีล โดยเฉพาะศีล ๕ แล้วถือได้เป็นวิธีการหนึ่งของการปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนในฐานะที่ได้ถือกำเนิดมาเป็นมนุษย์ เพราะคำว่า “มนุษย์” แปลว่า ผู้มีจิตใจสูงสุด อันเนื่องมาจากการที่ได้รับการพัฒนาขีดความสามารถพื้นฐานกาย วาจา เป็นปกติวิสัยของมนุษย์โดยทั่วไป เพราะคำว่า “ศีล” ก็คือ การสำรวมกาย วาจา ให้เป็นปกติ หมายความว่า เป็นผู้ที่มีความประพฤติดีทั้งกายและวาจา ด้วยการรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย เพราะศีลมีขอบเขตเฉพาะทางกายและวาจาที่ปรากฏภายนอก คือ ถ้าภายนอกเรียบร้อยตามวินัย แม้ใจจะเสียไปบ้างก็ไม่แน่ว่าเสียในส่วนศีล^{๑๓} ในความประพฤติปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นและสังคม เพราะการศึกษาในระดับศีลจะมุ่งพัฒนาที่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม เป็นพฤติกรรมที่พัฒนาแล้วไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น อีกทั้งเป็นการแสดงถึงความให้เกียรติ เคารพศักดิ์ศรี และสิทธิเสรีภาพของความเป็นมนุษย์ในสังคมด้วยกัน ดังกล่าวที่ว่า

เมื่อบุคคลได้พัฒนาตนเองได้ดีแล้วมีความสมบูรณ์พร้อมด้วยศีลแล้ว มนุษย์ในสังคมก็จะพากันประพฤติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลต่อกัน เป็นสังคมที่มีความสงบสุข มีความสามัคคี ประองดองกัน ในสังคม การพัฒนาศีลนี้เป็นการฝึกตนในการดำรงชีพในสังคมอย่างมีความสุข... โดยบุคคลที่เป็นคฤหัสถ์จะมีการพัฒนาตนเองตามหลักศีล ๕ เป็นขั้นพื้นฐานที่พุทธศาสนิกชนชาวพุทธได้นำมาปฏิบัติกันในทุกวันนี้ แต่บุคคลในสังคมส่วนใหญ่ได้ละเลยการปฏิบัติตามศีลทำให้เกิดความวุ่นวายในสถานที่ต่าง ๆ ในสังคม เมื่อบุคคลในสังคมมีการพัฒนาตามศีล ๕ ได้อย่างสม่ำเสมอจะทำให้สังคมน่าอยู่มากขึ้น อยู่ด้วยกันอย่างสันติสุขไม่มีการขัดแย้งซึ่งกันและกัน ไม่มีการเบียดเบียนในทางชีวิตร่างกาย ในการล่วงละเมิดสิทธิกันและกัน ไม่ใช้วาจาที่ไม่ดีหยาบคาย ไม่ดื่มของมึนเมาและเมรัยอันเป็นสิ่งที่ทำให้ตั้งอยู่ในความประมาท^{๑๔}

^{๑๓} พุทธทาสภิกขุ, เรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม, (กรุงเทพมหานคร : จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๕๕.

^{๑๔} พระมหากิตติศักดิ์ กิตติวฑฺฒโน (ช่างทอง), “ศึกษาวิเคราะห์ห้วงจริยะในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๕๓.

๓.๒.๓ มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อความชั่ว

ความละเอียดและเกรงกลัวต่อความชั่วหรือต่อบาปนั้น เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ธรรมเป็นโลกบาล” จัดเป็นหลักธรรมที่พุทธศาสนิกชนนำไปปฏิบัติแล้วสามารถยังโลกให้ปลอดภัยหรือคุ้มครองโลกให้อยู่อย่างปลอดภัย สงบสันติสุขร่มเย็นซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๒ อย่าง คือ (๑) หิริ ความละเอียดแก้ไข (๒) โอตตัปปะ ความเกรงกลัว โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๓.๒.๑.๑ หิริ ความละเอียดแก้ไข “ความละเอียด” ในที่นี้ก็คือ ความละเอียดต่อความชั่วของเราเองเป็นสำคัญ เป็นความละเอียดที่มองเห็นได้เองว่าจิตของตนเองกำลังก้าวไปสู่ความเสื่อมหมายความว่า สังเกตเห็นความขุ่นมัวของจิตและความเศร้าหมองของกิเลส และได้เกิดความรู้ละเอียดแก้ไขของตนเองซึ่งความรู้สึกดังกล่าวนี้ สามารถเกิดขึ้นได้จากการคอยสังเกตความคิดความรู้สึกของตนเองนั่นเอง หรือเรียกตามนัยด้านการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานว่า “จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน” แปลว่า เห็นจิตในจิต คือ จิตกำลังคิดเรื่องชั่วเป็นอกุศลกรรมที่รู้ว่าจิตกำลังคิดเรื่องชั่ว ๆ จิตมีความรู้สึกไม่พอใจที่รู้ว่าจิตเกิดความขุ่นมัวไม่พอใจ จัดเป็นการคอยสังเกตต้นจิตของความคิดเป็นพื้นฐานสำคัญ ครั้นเมื่อเกิดการรู้สึกละเอียดดังกล่าวนั้นก็จะยับยั้งไม่กระทำด้วยกำลังของสติปัญญาของตนเองโดยไม่มีใครมาคอยว่ากล่าวตักเตือน ดังกล่าวนี้นี้เรียกว่า มีความละเอียดหรือมีหิริต่อตนเอง เป็นความละเอียดที่คนอื่นไม่เห็นแต่ตนเองรู้และเห็นได้ด้วยการคอยสังเกตต้นจิตของความคิดความรู้สึกของตนเอง และที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นก็คือ ในความรู้สึกละเอียดที่บังเกิดขึ้นกับจิตใจของตนเองจะต้องมีปัญญาเข้าไปประกอบด้วย หมายความว่า ต้องรู้ว่าความรู้สึกอกุศลจิตนี้ไม่เพียงแต่ทำให้จิตใจของตนเองเศร้าหมองเท่านั้น แต่ยังทำให้กุศลจิตที่กำลังเจริญอยู่นั้นเสื่อมไปอีกด้วย

๓.๒.๑.๒ โอตตัปปะ ความเกรงกลัวต่อความชั่วหรือความเกรงกลัวต่อบาปอกุศล หากได้กระทำการล่วงละเมิดศีลข้อใดข้อหนึ่งทางกาย ทางวาจาทางใจทางหนึ่งก็ตาม หมายความว่า เกรงกลัวผลของการทำความบาปหรือความชั่วนั้นเอง จะทำให้ตนเอง ผู้อื่นและสังคมต้องเดือดร้อน อันเกิดจากความสำนึกรับชอบผลของการกระทำนั้น ๆ หรือเกิดขึ้นจากการเกิดความตระหนักรู้ในความทุกข์ความเดือนร้อนต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคมและอาจส่งผลต่อชีวิตตนเองและโลกอย่างยั่งยืนในระยะยาวอีกต่อไป อย่างเช่น หากกระทำความล่วงละเมิดศีล ๑ ในศีล ๕ นี้ คือ จงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ก็เกิดความตระหนักรู้ว่า “เรารักสุขเกลียดทุกข์ฉันใดสัตว์อื่นก็เช่นเดียวกันกับเรา” แล้วเกิดความคิดต่อไปอีกว่า หากสัตว์ตายเพราะการกระทำของตนนั้นมีผลทำให้ตนต้องได้รับผลกระทบทั้งโลกนี้และโลกหน้า หมายความว่า หากฆ่าสัตว์บ่อย ๆ จนเกิดความเคยชิน จะทำให้ตนเองเป็นคนขาดความเมตตา และผลภพภาคหน้าหลังความตายไปจะบังเกิดในนรกแน่นอน อย่างนี้เรียกว่า มีโอตตัปปะ คือ เกรงกลัวต่อบาปหรือความชั่วที่จะมาถึงแก่ตนและผู้อื่นเป็นที่ตั้ง

เป็นประมาณ หรือหากมีลักษณะของผู้อื่น ประกอบมิจาชีพ ก็เกิดความเกรงกลัวต่อผลของความชั่วนั้นจัดเป็นการตระหนักรู้เห็นผลของการกระทำที่เป็นโทษ ดังพุทธดำรัสที่ตรัสถึงโทษ ๕ ประการ^{๕๕} อันเกิดจากการล่วงละเมิดศีล ซึ่งโทษทั้งห้าประการนี้เป็นเหตุสร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองทั้งโลกนี้และโลกหน้า ดังนี้

(๑). บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติในโลกนี้ย่อมถึงความเสื่อมโทรมทรพย์ใหญ่หลวงซึ่งมีความประมาทเป็นเหตุ

(๒). กิตติศัพท์อันชั่วของบุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัตีย่อมกระฉ่อนไป

(๓). บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ จะเข้าไปยังบริษัทใด ๆ จะเป็นชาติตยบริษัทก็ตาม พรหมบริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตาม สมณบริษัทก็ตาม ย่อมไม่แก่กล้ากล้าเก้อเงินเข้าไป

(๔). บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ ย่อมหลงลืมสติตาย

(๕). บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

ดังกล่าวมาทั้งหมดนี้จะเห็นว่า “hiri และ โอตตปปะ” นี้เป็นพื้นฐานสำคัญของการเจริญในกุศลธรรมหรือในศีลให้เกิดความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป ก็จะทำให้ตนเอง ผู้อื่น สังคม และโลกเกิดความสงบสันติสุข อย่างยั่งยืน ปราศจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าเป็นหลักธรรมที่ช่วยคุ้มครองตนเอง ครอบครัว สังคมและโลกให้อยู่อย่างสันติสุข เพราะhiri และ โอตตปปะนี้เป็นฐานรองรับการทำความดีทุกชนิดมีศีล ๕ ข้อเป็นเบื้องต้น

๓.๒.๔ เป็นผู้รู้จักสดับตรับฟังมาก

คำว่า “ความเป็นผู้รู้จักสดับตรับฟังมาก” ในที่นี้ หมายถึง “สุตะ” หรือเรียกอีกอย่างว่า “พหูสูต” หรือ คำว่า “พาสัจจะ” นั่นเอง ซึ่งแปลว่า คนผู้ได้ยินได้ฟังมาก หมายถึง การเรียนโดยตรง ซึ่ง “ความเป็นผู้ได้ยินได้ฟังมากเป็นทางหลักเลี้ยงสำหรับบุคคลผู้ได้ยินได้ฟังน้อย”^{๕๖} นับเป็นวิธีการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนอีกวิธีหนึ่งที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าหวัชข้อ ดังกล่าวข้างต้นเหมือนกัน เพราะเป็นหลักธรรมที่ไม่มีโทษและสามารถทำให้ผู้ทรงสุตะนั้นตั้งมั่นอยู่ในศีลได้อย่างหนักแน่น ซึ่งเป็นเหตุนำมาซึ่งประโยชน์สุขในโลกทั้งสอง^{๕๗} อีกทั้งบัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญเมื่อตั้งมั่นในศีลและสุตะ โดยในที่นี้จะกล่าวถึงคฤหัสถ์พาสัจจะ ๔

^{๕๕} วิ.มหา. (บาลี) ๕/๒๘๕/๖๐-๖๒, วิ.มหา. (ไทย) ๕/๒๘๕/๔๘-๕๐.

^{๕๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๘๕/๓๗.

^{๕๗} พุ. เถร. (ไทย) ๒๖/๒๓๗/๓๗๗.

เข้าถึงสู่ตะ หมายถึง บุคคลผู้ที่มีสู่ตะ คือ สู่ตะ เกษะ ฯลฯ น้อย เมื่อรู้ธรรมดา รู้ธรรมน้อย นั้นแล้ว ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม) และอีกประเภทหนึ่งคือ ได้สดับสู่ตะมามากอีกทั้งได้น้อม หลักธรรมที่ตนเองได้ฟังมานั้นมาประพฤติปฏิบัติสมควรแก่ธรรม (บุคคลผู้มีสู่ตะมาก ทั้งเข้าถึงสู่ ตะ หมายถึง บุคคลผู้ที่มีสู่ตะ คือ สู่ตะ เกษะ ฯลฯ มาก ทั้งรู้ธรรมดา รู้ธรรม มากนั้นแล้ว ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม)

ดังกล่าวมานี้มีข้อที่น่าสังเกตเพิ่มเติมว่า คำว่า “ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม” นี้ น่าจะ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตามสมควรแก่เพศและภาวะของตนเอง ก็คือ หากอยู่ในเพศฤหัสถ์ ก็ต้องรักษาศีล ๕ เป็นปกติ เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า บุคคลไม่ว่าจะฟังธรรมมากหรือน้อยแต่ หากได้น้อมหลักธรรมมาสำเหนียกประพฤติปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ก็มีโอกาที่จะเข้าใจธรรมและ เข้าถึงธรรมของพระพุทธองค์ได้ เพราะการฟังธรรมหรือการสะสมสู่ตะนั้นมีอานิสงส์ ๕ ประการ^{๒๑} ได้แก่

(๑) ผู้ฟังธรรมย่อมได้ฟังสิ่งที่ไม่เคยได้ฟัง

(๒) สิ่งใดได้เคยฟังแล้ว แต่ไม่เข้าใจชัด ย่อมเข้าใจสิ่งนั้นชัด

(๓) บรรเทาความสงสัยเสียได้

(๔) ทำให้ความเห็นให้ถูกต้องได้

(๕) จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส จะเห็นได้ว่า ทรัพย์ คือ การฟังธรรมนั้นนอกจากเป็น การสะสมอุปนิสัยในการฟังธรรมแล้ว ยังได้เข้าใกล้สัตบุรุษ (ผู้รู้) และได้มีโอกาสในการสนทนา ธรรม

๓.๒.๕ ไม่มีความตระหนี่

คำว่า “ไม่มีความตระหนี่” หมายความว่า เป็นคนที่ไม่รู้จักเสียดสี แบ่งปัน มีความ เอื้อเฟื้อ มีน้ำใจ หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่ามี “จาคะ” หรือ คำว่า “ทาน” “บริจาค” นั่นเอง การ ให้อะไรหรือการเสียดสีนี้ ถือได้ว่าเป็นวิธีการปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนที่สำคัญ เพราะการ เสียดสีหรือการให้ทาน หรือจาคะนี้นำมาซึ่งประโยชน์สุขทั้งตนเอง ผู้อื่นและสังคม โดยทั่วไปมี ข้อที่น่าสังเกตว่า “มนุษย์ปุถุชน” ที่ยังไม่ได้รับการขัดเกลาหรือฝึกฝนพัฒนาจิตใจย่อมจะมีความ

^{๒๑} พระนิพนธ์พระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, นวโกวาท หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี, พิมพ์ครั้งที่ ๘๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๔๔.

ตระหนี่ด้วยอำนาจกิเลสตัวโลภะ โทสะ และโมหะ ซึ่งมีลักษณะ “กระด้างและความเหนียวแน่นเป็นลักษณะ”^{๒๒}

ดังนั้น การที่จะเป็นคนที่ไม่มี ความตระหนี่หรือเป็นผู้ปราศจากความตระหนี่ได้นั้นก็จะต้องรู้จักการกำจัดความตระหนี่ ด้วยการเป็นผู้รู้จักการให้ เพราะคำว่า “ให้” ในที่นี้ ก็คือคำว่า “ทาน” ซึ่งหมายถึง การแบ่งปันสิ่งที่ควรแบ่งปัน การให้ การบริจาค การเสียสละ

ดังปรากฏให้เห็นชัดเจนในหลักธรรมเรื่อง “อนุปฺพฬิกถา”^{๒๓} และ “บารมี ๑๐ ทศ”^{๒๔} หรือเรื่องราวของพระเวสสันดรชาดก^{๒๕} ซึ่งเป็นเรื่องราวพระชาติหนึ่งของพระพุทธองค์ที่จะต้องให้ทานอันเป็นการสร้างบารมีเพื่อความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคต ซึ่งเป็นเครื่องชี้ชัดถึงหลักปฏิบัติที่สำคัญต่อพุทธศาสนิกชน เพราะวัตถุประสงค์ของการให้นั้น ก็คือ เพื่อจะกำจัดความตระหนี่ อันมีอยู่ในใจของผู้นั้น ถ้าผู้ใดให้ทานโดยกำจัดความตระหนี่ การให้ทานของผู้นั้นย่อมมีผลมากขึ้น ดังพุทธดำรัสว่า

ถ้าสัตว์ทั้งหลายรู้ผลของการจำแนกทาน ตามที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงแสงหาคุณอันยิ่งใหญ่ตรัสไว้ โดยวิธีที่วิพากษ์นั้นจะมีผลมากอย่างนี้ พึงกำจัดมลทินคือ ความตระหนี่ มีใจเลื่อมใสยิ่ง พึงถวายทานตามกาลในพระอริยะทั้งหลาย ซึ่งเป็นเขตที่ทานอันบุคคลถวายแล้วมีผลมาก...อนึ่ง ทายกจำนวนมากถวายข้าว ให้เป็นทักษิณาทานในพระทักษิณบุคคล

^{๒๒} ที.ม. อ. (ไทย) ๒/๒/๖๓, ดุราลัยเถิดเพิ่มเติมใน พระมหากิตติศักดิ์ กิตติวิฑูโน (ช่างทอง), “ศึกษาวิเคราะห์ห้วงจริยะในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒.

^{๒๓} อนุปฺพฬิกถา หมายถึง เทศนาที่แสดงไปโดยลำดับ เพื่อพอกอรรถาธิบายของสัตว์ให้หมดจดเป็นชั้น ๆ จากง่ายไปหายากเพื่อเตรียมจิตของผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับฟังอริยสัจ มี ๕ คือ (๑) ทานกถา พรรณนาทาน (๒) สิลกถา พรรณนาศีล (๓) สักกกถา พรรณนาสวรรค์ คือ ความสุขที่พึงพร้อมด้วยกาม (๔) กามาทินวกถา พรรณนาโทษของกาม (๕) เนกขัมมานิสังกถา พรรณนาอันสงัดแห่งการออกจากกาม, อ้างใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘) หน้า ๓๓๑.

^{๒๔} บารมี หมายถึง คุณความดีที่บำเพ็ญอย่างยิ่งยวด เพื่อบรรลุจุดหมายอันสูงยิ่งมี ๑๐ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิฐาน เมตตา และอุเบกขา, อ้างใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘) หน้า ๑๓๖.

^{๒๕} ชุ. ชา. ทุก. (ไทย) ๒๘/๑๙๕๕-๑๙๖๖/๔๖๗-๔๖๘.

ทั้งหลาย ตายจากมนุษยโลกนี้แล้ว ย่อมไปเกิดในสวรรค์ ครั้นไปในสวรรค์นั้นแล้ว ยังปรารถนาอยู่ แต่ไม่ตระหนี่ ก็จะบันเทิงในสวรรค์นั้น เสาผลของการจำแนกทานอยู่^{๒๖}

แต่ถึงจะทำอย่างไรก็ตาม การให้นั้นก็ยังได้จำแนกแบ่งออกเป็น ๒ อย่างด้วยกัน คือ (๑) อามิสทาน และ (๒) ธรรมทาน โดยทานดังกล่าวนี้มีรายละเอียด ดังนี้

๑) อามิสทาน หรือวัตถุทาน ได้แก่ การให้วัตถุสิ่งของต่าง ๆ สรุปรวมเป็นปัจจัย ๔ เป็นกุศลเจตนาที่เกิดขึ้นด้วยความรัก ดังนั้น อามิสทาน คือ การให้วัตถุสิ่งของ ผู้รับท่านกล่าวว่า “การให้ในลักษณะนี้ใครก็ปฏิบัติได้ เป็นการทำได้ง่ายในสังคมชาวพุทธ”^{๒๗} มีข้าว น้ำ ยารักษาโรค เป็นต้น และทรัพย์สินเงินทองภายนอก ทั้งที่เป็นของที่รักมาก เช่น อวัยวะ เลือดเนื้อ แขน ขา ดวงตา และวัตถุที่หวงแหนที่สุด คือ การสละชีวิต อามิสทานหรือทานวัตถุมีอยู่ ๑๐ อย่าง^{๒๘} และทั้ง ๑๐ อย่างมิได้เจาะจงบรรพชิตเท่านั้น แม้แต่ฆราวาสและสัตว์เดรัจฉานก็ให้ได้เช่นกัน เพราะต่างก็มีความสำคัญต่อชีวิต

๒) ธรรมทาน ก็คือ แนะนำสั่งสอนให้ผู้อื่นตั้งอยู่ในธรรม กล่าวธรรม ให้ความรู้ ให้ความถูกต้อง ดึงมา คำสอนมุ่งเน้นให้นำไปปฏิบัติในทางที่ถูกต้อง โดยเฉพาะในทางพระพุทธศาสนา การได้สัมผัสทางประสาทหู ตา จมูก กาย ใจ ก่อให้เกิดธรรมารมณ์ การได้รับสัมผัสจากผู้อื่นและผู้อื่นได้รับสัมผัสจากเรา ทำให้เกิดสภาวะทางอารมณ์ เช่น ได้ยินเสียงที่ไม่เพราะหู เห็นรูปไม่งาม ดมกลิ่นไม่ดี กายร้อนหนาว มีความโกรธที่เกิดจากการกระทำของผู้อื่น เมื่อเกิดขึ้นต้องรู้จักให้อภัยเหล่านี้ ก็เรียกว่า “ธรรมทาน” การให้ความรู้ การสอน บอก กล่าว

^{๒๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓๒/๑๖๓.

^{๒๗} อร่าม อินพุ่ม, มงคลชีวิต ๓๘ ประการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ เพชรกระริต, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐๒.

^{๒๘} อามิสทานหรือทานวัตถุมี ๑๐ อย่าง คือ (๑) อนุณี ได้แก่ ของเล็กและของกินทุกอย่าง เช่น ข้าว (๒) ปาน ได้แก่ น้ำดื่ม ของลิ้มรสทุกอย่าง เช่น น้ำมะม่วง (๓) วตุถ์ ได้แก่ เครื่องปกปิด คือ ผ้าถุง ผ้าห่ม ผ้าเช็ดตัว (๔) ยาน ได้แก่ สิ่งที่จะช่วยให้สำเร็จ เช่น รถ กานหาม ร่ม รองเท้า (๕) มาลา ได้แก่ ดอกไม้ทั้งปวง ต่างโดยเป็นดอกไม้ที่ร้อยแล้ว และยังมีได้ร้อย เช่น ระเบียบดอกมะลิ เป็นต้น หรือต้นไม้ดอก ต้นไม้ใบ (๖) กนฺธิ ได้แก่ ของหอมทุกอย่างและเครื่องอุปกรณ์ของหอมที่บดแล้วและที่มิได้บดและของถูบไล้ทุกอย่างมี จันทน์ เป็นต้น (๗) วิเลปน ได้แก่ เครื่องทำการข้อมผิว เครื่องตกแต่ง เช่น ธงทิว เครื่องข้อมเครื่องทา (๘) เสขยา ได้แก่ สิ่งที่พักให้นอน มีเตียงและดั่ง เป็นต้น และผ้าปาวาร (ผ้าห่มใหญ่ เสื้อคลุม) และผ้าโกเชาว์ (ผ้าทำด้วยขนแพะ) เป็นต้น เช่น เสื้อ หมอน มุ้ง ผ้าห่ม (๙) อาสวถ์ ได้แก่ ที่อาศัยสำหรับบำบัตอนตราขมและแดด หรือที่พักมีเรือนชั้นเดียว เช่น ที่พัก เครื่องรับรอง ศาลา ม้านั่ง เป็นต้น (๑๐) ปริเปยฺย ได้แก่ เครื่องอุปกรณ์แห่งประทีปมีไส้และน้ำมัน เป็นต้น เช่น ประทีป (วัตถุสำหรับส่องแสง) เทียน ธูป เครื่องแสงสว่าง, อังน ใน พระสิริมังคลาจารย์, มงคลดลทีปนิ แปล เล่ม ๓, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๕-๖.

ธรรม คำสอนของพุทธศาสนาหรือบอกวิชาความรู้ที่ไม่เป็นโทษ เพื่อให้ผู้รับดำเนินชีวิตได้อย่าง
ผาสุก^{๒๘} โดยการให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง การให้อภัยซึ่งกันและกัน การประชาสัมพันธ์ใน
สิ่งที่ดีทั้งในทางโลกิยธรรม และโลกุตตรธรรม รวมถึงพระธรรมคำสั่งสอนที่พระผู้มีพระภาคเจ้า
ทรงประทานแล้วอันเป็นเหตุนำมาประโยชน์สุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ตลอดทั้งคำสอนที่เป็น
หนทางดับทุกข์ก็จัดเป็นธรรมทาน ด้วยธรรมทานนั้นเป็นยอดแห่งทานทั้งปวง คือ ประเสริฐสุด
กว่าอามิสทานทั้งปวง ดังพุทธคำรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทาน ๒ อย่างนี้ ทาน ๒ อย่าง อะไรบ้าง
คือ

(๑) อามิสทาน (การให้สิ่งของ)

(๒) ธรรมทาน (การให้ธรรม) บรรดาทาน ๒ อย่างนี้ ธรรมทาน เป็นเลิศ”^{๓๐}

แต่ถึงอย่างไรก็ตาม การให้อามิสทานนั้นเพื่อให้ได้รับอานิสงส์สูงสุดจึงต้อง
ประกอบด้วยองค์ ๒ องค์ประกอบด้วยกัน ได้แก่ (๑) วัตถุทานที่ให้อภัยบริสุทธิ (๒) เจตนาทาน
ที่ให้อภัยบริสุทธิ โดยรายละเอียดมี ดังนี้

(๑) วัตถุทานที่ให้อภัยบริสุทธิ ได้แก่ สิ่งของ ทรัพย์สินสมบัติ ที่ตนได้สละให้เป็น
ทานนั่นเอง จะต้องเป็นของที่บริสุทธิ ที่จะเป็นของบริสุทธิได้จะต้องเป็นสิ่งที่ตนได้แสวงหา
ได้มาด้วยความบริสุทธิ์ ในการประกอบสัมมาอาชีพ ไม่ใช่ของที่ได้มาด้วยการเบียดเบียนผู้อื่น
เช่น ได้มาโดยทุจริต ลักทรัพย์ ยักยอก น้อโกง ปล้นทรัพย์ ชิงทรัพย์ เป็นต้น

อาทิ สมัยหนึ่งในรัชกาลที่ ๕ มีหัวหน้านางโลม ชื่อว่า “ยายแพ่ง” ได้เรียกเก็บเงิน
จากหญิงโสเภณีสำนักของตน จากอัตราที่ได้มาครั้งหนึ่ง ๒๕ สตางค์ แก่จะชักเอาไว้ ๕ สตางค์
สะสมเอาไว้เช่นนี้ จนได้ประมาณ ๒,๐๐๐ บาท แล้วจึงจัดสร้างวัดขึ้นวัดหนึ่ง ด้วยเงินนั้น
ทั้งหมด เมื่อสร้างเสร็จแล้วแก่ที่ปลื้มปีติ นำไปนมัสการถาม หลวงพ่อโต วัดระฆัง ว่าที่แก่อสร้าง
วัดทั้งวัดด้วยเงินของแกทั้งหมด จะได้บุญบารมีอย่างไร หลวงพ่อโตตอบว่า “ได้แค่ ๑ สติง แก่ก็
เสียใจ เหตุที่ได้บุญน้อย ก็เพราะทรัพย์อันเป็นวัตถุทานที่ตนนำมาสร้างวัดอันเป็นวิหารทานนั้น เป็น
ของที่แสวงหาได้มาโดยไม่บริสุทธิ์ เพราะเบียดเบียนมาจากเจ้าของ ที่ไม่เต็มใจจะให้”^{๓๑} จะเห็นได้
ว่า วัตถุทานที่บริสุทธินั้นก็คือ วัตถุที่แสวงหามานั้นหาได้โดยชอบธรรมไม่ผิดศีลธรรม ซึ่งมีข้อ

^{๒๘} พระมหากิตติศักดิ์ กิตติวฑฺฒโน (ช่างทอง), “ศึกษาวิเคราะห์ห้วงจักรวาลในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒.

^{๓๐} อจ. ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๔๒/๑๒๐.

^{๓๑} พระนิพนธ์สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, **วิธีสร้างบุญบารมี**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวส จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๓.

น่าสังเกต ก็คือ วัตถุทานนั้นไม่ได้จำกัดว่าเป็นของมากหรือน้อย มีค่าน้อยหรือมีค่ามาก จะเป็นของดีเลว ประณีต มากหรือน้อยไม่สำคัญ สำคัญขึ้นอยู่กับเจตนาในการให้ทานนั้นเป็นประมาณ และกำลังศรัทธาที่ตนมีอยู่ ดังนั้น วิธีการปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนในเรื่องให้ทานนั้น ถือเอาวัตถุทานที่บริสุทธิ์ที่แสงสว่างมาได้โดยซื่อสัตย์สุจริตไม่ผิดศีลธรรมและกฎหมายบ้านเมืองนั่นเอง

(๒) เจตนาในการให้ทานต้องบริสุทธิ์ ดังได้กล่าวไว้ตอนต้นแล้วว่า วัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการให้ทานหรือการจาคะนั้นก็คือ การกำจัดความโลภ ความตระหนี่ เหนียวแน่น ความหวงแหนหลงใหลในทรัพย์สมบัติของตน อันเป็นกิเลสอย่างหยาบ ต่อไปก็กล่าวถึงเจตนาในการให้ทาน กล่าวกันว่าวัตถุทานที่ให้นั้นจะต้องมีเจตนาที่ดีครบ ๓ ระยะหรือ ๓ กาล ด้วยกัน กล่าวคือ

ระยะที่ ๑ ก่อนที่จะให้ทาน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ปุพพเจตนา” ก่อนที่จะให้ทาน ก็มีจิตประกอบด้วยโสมนัส (ดีใจ) ร่าเริง เบิกบาน ยินดีที่จะให้ทาน เพื่อสงเคราะห์ผู้อื่นให้ได้รับความสุข เพราะทรัพย์สิ่งของของตน

ระยะที่ ๒ ขณะกำลังลงมือให้ทาน หรือเรียกอีกอย่างว่า “มัญจนเจตนา” ระยะที่กำลังลงมือทำทานอยู่นั้นเองก็ทำด้วยจิตโสมนัส ร่าเริงเบิกบาน ในทานที่ตนกำลังให้อยู่

ระยะที่ ๓ หลังจากที่ได้ให้ทานไปแล้ว หรือเรียกอีกอย่างว่า “อปปราปรเจตนา” ครั้นเมื่อให้ทานไปแล้วเสร็จหลังจากนั้นก็ดี นานมาก็ดี เมื่อหวนคิดถึงทานที่ตนได้กระทำไปแล้วครั้งใดก็มีจิตโสมนัส ร่าเริงเบิกบาน ยินดีในทานนั้น ๆ อีกอย่างหนึ่ง ถึงแม้ว่าการให้ทานครบองค์ประกอบทั้งสองแล้วหากว่า ได้บุคคลบริสุทธิ์ก็จะยิ่งทำให้การให้ทานยังมีผลมาก

ดัง กรณีตัวอย่างของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี^{๓๒} ช่วงหนึ่งของชีวิตของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี จนลง ขนาดข้าวเป็นเม็ดแทบไม่มีกิน ต้องกินปลายข้าว แต่ว่าศรัทธาของท่านยังไม่ถอย ท่านได้นิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ไปฉันภัตตาหารที่บ้าน ก็ได้นำปลายข้าวละเอียดแล้วเอาน้ำผักคองเปรี้ยว ๆ เติม ๆ ทำเป็นกับมาถวายพระพุทธเจ้าแล้วกราบทูลว่า เวลานี้ทานของข้าพระองค์เสร็จหมดแล้ว พระพุทธเจ้าข้า พระพุทธเจ้าตรัสว่า เธอมีเจตนาในการให้ทานนั้นมีความรู้สึกอย่างไร ก็ตอบว่า ก่อนจะให้เต็มใจพร้อมให้เสมอ ขณะให้ก็ปลื้มใจ และเมื่อให้แล้วก็เกิดความเลื่อมใส ดีใจว่าให้แล้ว พระพุทธเจ้าข้า พระพุทธองค์จึงตรัสว่า ถุณยดี ท่านอย่าคิดว่าเราถวายทานเสร็จหมด ด้วยว่าเมื่อจิตประณีตแล้ว ทานที่บุคคลถวายแด่พระอรหันต์ทั้งหลายมีพระพุทธเจ้า

^{๓๒} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๕/๑๔-๒๑.

เป็นต้น เชื่อว่าเสรีภาพย่อมไม่มี จะอธิบายในบทที่ ๔ หัวข้อ ๔.๑ จะเห็นได้ว่าการให้ทานหรือจาคะ นี่ก็เป็นอีกวิธีปฏิบัติตนอย่างหนึ่งของพุทธศาสนิกชนในพุทธศาสนา

๓.๒.๖ มีปัญญา

คำว่า “ปัญญา” แปลว่า “ความรู้ทั่ว ปรีชาหยั่งรู้เหตุผล ความรู้ความเข้าใจชัดเจน ความรู้ความเข้าใจยังแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ ความรู้ในกองสังขารมองเห็นตามความเป็นจริง”^{๓๓} ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๒ ระดับ คือ (๑) ปัญญาระดับโลกีย์ เรียกว่า โลภียปัญญา (๒) ปัญญาระดับโลกุตตร เรียกว่า โลภุตตรปัญญา ปัญญาดังกล่าวนี้นี้ต่างก็อิงอาศัยซึ่งกันและกัน กล่าวคือ โลภียปัญญา จัดเป็นปัญญาในระดับโลก ๆ หรือยังอยู่ในวิสัยของโลก เช่น มีสติปัญญาในการประกอบอาชีพ รู้จักวางแผนจัดแบ่งทรัพย์สินเพื่อความมั่นคงของครอบครัว ไว้เป็น ๓ ส่วน เช่น

(๑) เอเกน โภเก ภูณเชยฺย ทรัพย์ส่วนแรก หรือ ประมาณที่ ๒๕% นั้น สำหรับเอามาใช้จ่ายเลี้ยงตน และเลี้ยงดูคนที่ควรบำรุงเลี้ยง

(๒) ทรัพย์ส่วนต่อมา ทวีหิ กมมํ ปโยช เน ให้ใช้จ่ายสองส่วน หรือประมาณที่ ๕๐% สำหรับการลงทุนประกอบกิจการงานอาชีพเพื่อให้ทรัพย์ที่มีอยู่นั้นได้เพิ่มพูนมากขึ้น และ

(๓) ทรัพย์ส่วนสุดท้าย จตุตถญฺจ นิชาเปยฺย หรือประมาณที่ ๒๕% เก็บเอาไว้ในคราวที่จำเป็น ซึ่งหลักให้การจัดสรรทรัพย์ทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “โภควิภาค ๔”^{๓๔} นั่นเอง แต่ในขณะเดียวกัน โลภียปัญญา ก็จะเป็นฐานรองรับหรืออิงอาศัยเพื่อก้าวสู่โลกุตตรปัญญา ซึ่งเป็นปัญญาที่สามารถพัฒนาจิตใจให้เหนือโลกก้าวสู่กระแสโศดาบัน สกทาคามี อนาคามี และพระอรหันต์เป็นที่สุด อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา และที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นก็คือ ปัญญาทั้งสองนี้นอกจากอิงอาศัยซึ่งกันและกันเหมือนจิตกับเจตสิก หรือเหมือนร่างกายกับวิญญาณแล้ว ยังต้องประกอบอยู่ในดวงจิตทุกดวงที่เป็นมหากุศล เช่น จิตที่เกิดศรัทธาก็ต้องมีปัญญาเข้าไปประกอบ การรักษาศีลก็ต้องมีปัญญาเข้าไปประกอบ การฟังธรรมเพื่อสะสมสุตะก็ต้องมีปัญญาเข้าไปประกอบ เป็นต้น นับได้ว่าเป็นวิธีการปฏิบัติตนที่แท้จริงของพุทธศาสนิกชน เพราะเป็นการจัดสรรทรัพย์อย่างรู้เท่าทันกระแสของกิเลส ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า

^{๓๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๖๔.

^{๓๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๕๗/๒๐๑๒.

การจัดสรรทรัพย์ดังกล่าวนี้เป็นการจัดสรรที่มีลักษณะรู้เท่าทัน ไม่ให้ทรัพย์ที่แสวงหามาได้นั้นครอบงำจิตทำให้เกิดความโลภมากยิ่งขึ้น เพราะในส่วนที่ ๑ นอกจากเลี้ยงตนแล้ว ยังจะต้องบำรุงเลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยงและทำประโยชน์จัดได้ว่าเป็นการแปลงทรัพย์ที่แสวงหามาได้นั้นให้เป็นอริยทรัพย์... และหากปฏิบัติอย่างนี้สม่ำเสมอให้เป็นตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ก็สามารถยึดเหนี่ยวน้ำใจซึ่งกันและกัน อย่างเช่นกรณีครอบครัวนางวิสาขา เป็นต้น เพราะนางมิใช่เลี้ยงแต่ตนเองเท่านั้นตลอดชีวิตของนางยังต้องบำรุงเลี้ยงคนอื่น และยังทำให้ประโยชน์ให้กับพระพุทธศาสนาอีกด้วย^{๓๕} ซึ่งสอดคล้องกับคำที่ท่านกล่าวว่า “แสวงหาทรัพย์โดยทางชอบธรรม ได้มาแล้ว เลี้ยงตนให้เป็นสุข เพื่อแผ่แบ่งปัน และใช้ทรัพย์นั้นทำความดี ไม่ลุ่มหลงไม่หมกมุ่นมัวเมา กินใช้ทรัพย์สมบัติโดยรู้เท่าทัน เห็นคุณโทษทางดีทางเสียของมัน มีปัญญา ทำตนให้เป็นอิสระหลุดพ้น เป็นนายเหนือโลก ทรัพย์”^{๓๖}

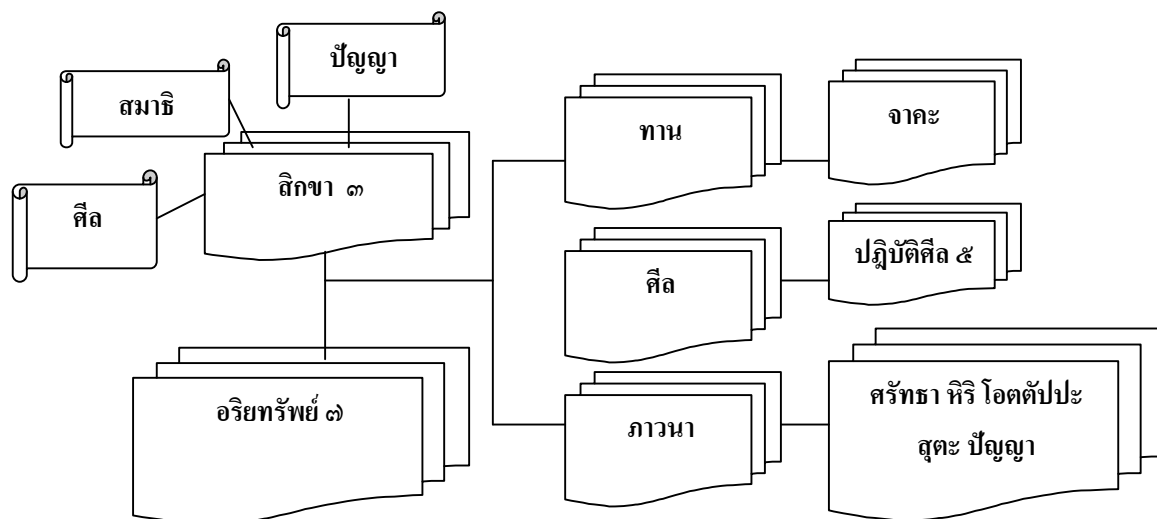
จากการอธิบายมาข้างต้น เกี่ยวกับหลักธรรมที่จะมาช่วยสนับสนุนวิธีการปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนตาม หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะ ซึ่งก็คือ อริยทรัพย์ ๗ เมื่อนำมาสังเคราะห์กับไตรสิกขา ๓ คือ ทาน ศีล ภาวนา^{๓๗}

^{๓๕} แม่ชีวงเพชร คงจันทร์, “วิธีการแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๓๐.

^{๓๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), รักนั้นดีแน่ แต่รักแท้ดีกว่า, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๗), หน้า ๑๕๑-๑๕๒.

^{๓๗} คำว่า “ภาวนา” หมายถึง การทำให้มีขึ้นเป็นขึ้น การทำให้เกิดขึ้น การเจริญ การบำเพ็ญ, ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๐๓.

ซึ่งพอที่จะแสดงให้เห็นได้ ดังแผนภาพข้างล่างนี้ ดังนี้

แผนภาพที่ ๓.๑ แผนภาพแสดงไตรสิกขา ๓ ของคฤหัสถ์กับอริยทรัพย์ ๗

๓.๓ การปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนตามหลักความจริง

คำว่า “การปฏิบัติตน” ในที่นี้ หมายถึง การหรืออุดมการณ์ของชีวิตมนุษย์ที่จะต้องทำความเข้าใจเพื่อการปฏิบัติตนให้เห็นตามความเป็นจริงของชีวิตในแนวทางพระพุทธศาสนาว่า ชีวิตคืออะไร^{๓๘} สำหรับอุดมการณ์หรือหลักการที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้จะถือว่ามีความสำคัญต่อชีวิตตลอดถึงจิตวิญญาณที่จะต้องประทับประครองตนเองให้อยู่ได้โดยมีปัญหาน้อยที่สุดหรือมีทุกข์ให้น้อยที่สุด หรือหากชีวิตต้องประสบความล้มเหลวก็จะไม่บังเกิดความท้อถอยต่อชะตาชีวิต เพราะเป็นหลักการที่ทำให้เข้าชีวิตเข้าใจโลกตามความเป็นจริง ซึ่งจะมีส่วนสัมพันธ์เชื่อมโยงถึงการปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนตาม หลักทฤษฎีธรรมมีกัตตะอีกด้วย ดังมีรายละเอียด ต่อไป นี้

^{๓๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖.

๓.๓.๑ การปฏิบัติตนตามหลักอริยสัจ ๔

คำว่า “อริยสัจ ๔” แปลว่า “ความจริงอย่างประเสริฐ ความจริงของอริยะ ความจริงที่ทำให้คนให้เป็นอริยะ”^{๓๙} หรือเรียกอีกอย่างหนึ่ง ทฤษฎีความจริงของชีวิตจัดเป็นความจริงที่มีคุณูปการต่อชีวิตเป็นอย่างมากเพราะเป็นหลักการสำคัญในการแก้ปัญหาให้กับมนุษย์ซึ่งรวมทั้งปัญหาในการดำเนินชีวิตในประจำวันอีกด้วย ดังนั้น จึงเป็นหลักการที่จำเป็นทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ดังมีพุทธดำรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงอนุเคราะห์คนเหล่าใด และคนเหล่าใดจะเป็นมิตรอำมาตย์ ญาติ สาโลหิตก็ตาม ให้ความสำคัญคำที่ควรรับฟัง เธอทั้งหลาย พึงชักชวนคนเหล่านั้นให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในการรู้อริยสัจ ๔ ประการ ตามความเป็นจริง”^{๔๐} และไม่เพียงแต่ทำให้เราเข้าใจชีวิตเท่านั้นแต่สามารถยังผู้ที่เข้าใจหลักการของชีวิตนี้เข้าถึงความเป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนาตั้งแต่ขั้นต้นเป็นพระโสดาบันบุคคลจนกระทั่งเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพานสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในที่สุด โดยความจริงดังกล่าวมานี้มีอยู่ด้วยกัน ๔ อย่าง ดังนี้

๓.๑.๑.๑ ทุกข์ คือ สภาพที่ทนได้ยากในปัญหาต่าง ๆ ของชีวิต อันเป็นสภาวะที่ปรากฏอยู่กับสภาพสังขารของแต่ละบุคคล ได้แก่ ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย เป็นต้น ดังพระบาลีว่า

ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้เป็นทุกข์อริยสัจ คือ แม้ความเกิดก็เป็นทุกข์ แม้ความแก่ก็เป็นทุกข์ แม้ความเจ็บก็เป็นทุกข์ แม้ความตายก็เป็นทุกข์ ความประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักที่พอใจก็เป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักที่พอใจก็เป็นทุกข์ ความไม่ได้สิ่งที่ปรารถนาก็เป็นทุกข์ โดยย่อย่อ อุปาทานขันธ์ ๕ ก็เป็นทุกข์^{๔๑}

จากพุทธพจน์ดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่า คำว่า “ทุกข์” ก็คือ ความรู้สึกที่ถูกบีบคั้นของสังขารคือชีวิต หรือขันธ์ ๕ ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ที่จะต้องประสบกับปัญหาอันเกิดจากการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ดังนั้น จึงเป็นหลักการข้อแรกของพุทธศาสนิกชนตามหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะที่จะต้องทำความเข้าใจกับความทุกข์ที่จะต้องประสบ เนื่องจากการปฏิบัติตามหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะนั้นมีความเกี่ยวเนื่องกับชีวิตนั่นเอง

^{๓๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๓๘๖.

^{๔๐} ส.ม. (ไทย ๑๙/๑๐๕๖/๖๐๕).

^{๔๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๒๑.

๓.๑.๑.๒ **ทุกข์สมุทัย** คือ เหตุให้ทุกข์เกิดขึ้น เป็นความทุกข์อันเกิดจากการยึดตัวตน ดังที่ท่านพุทธทาสกล่าวไว้ว่า “ตัวกูของกู” เป็นที่ตั้ง ทำให้ชีวิตถูกบีบคั้นด้วยความต้องการนานาประการ ซึ่งทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “ตัณหา” ดังพุทธดำรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้เป็นทุกข์สมุทัยอริยสัจ คือ ตัณหาอันทำให้เกิดอีกประกอบด้วยความเพติดเพลินและความกำหนด มีปกติให้เพติดเพลินในอารมณ์นั้น ๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา”^{๔๒} จากข้อความดังกล่าวเห็นได้ว่า สาเหตุของปัญหามีอยู่ด้วยกัน ๓ อย่าง คือ

(๑) กามตัณหา ก็คือ ความทะยานอยากในกามคุณ ๕ ได้แก่ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ซึ่งเป็นอารมณ์ที่น่าใคร่ปรารถนา

(๒) ภวตัณหา จัดเป็นความทะยานอยากในภพ อยากเป็นนั่นเป็นนี่ เช่น อยากเป็นเศรษฐี อยากคืออยากเด่นกว่าคนอื่นเขา หรืออยากเป็นคนมีชื่อเสียงมีคนนับหน้าถือตา เป็นต้น

(๓) วิภวตัณหา จัดเป็นความทะยานอยากในวิภพอยากไม่เป็นนั่นไม่เป็นนี่ อยากพรวดพ้นดับสูญไปเสีย เช่น เมื่อประสบกับความทุกข์อันเกิดจากความจนข้นแค้นก็อยากพ้นจากสภาพของความจน หรืออยากตายไปจากโลกนี้เสีย เป็นต้น

๓.๑.๑.๓ **ทุกข์นิโรธ** คือ ความดับทุกข์ หมายถึง การเข้าถึงความสุขอย่างแท้จริง ด้วยการกำจัดทุกข์อย่างถูกวิธี และถูกต้องตรงจุด ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้เป็นทุกข์นิโรธอริยสัจ คือ ความดับแห่งตัณหาไม่เหลือด้วยวิราคะ ความสละ ความสละทิ้ง ความพ้น ความไม่อาลัยในตัณหา” สำหรับหลักการข้อนี้เมื่อแก้ปัญหของชีวิตได้แล้ว ทุกคนก็ย่อมประสบกับความสุขตามสมควรแก่หลักการที่ได้ทำความเข้าใจให้แจ้งในจิตวิญญาณแล้ว ดังนั้นในที่นี้ “ความสุข”^{๔๓} จึงมีอยู่ด้วยกัน ๒ อย่าง คือ

(๑) สามิสสุข หมายถึง ความสุขอันเกิดจากการได้เห็นรูปสวयงาม การได้ฟังเสียงไพเราะ การได้สูดดมกลิ่นหอม การได้ลิ้มชิมรสอร่อย และการได้สัมผัสทางกายที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ทั้ง ๕ นี้ รวมเรียกว่า “กามคุณ ๕”

ดังนั้น สามิสสุข จึงเป็นความสุขที่ต้องขึ้นตรงต่อวัตถุหรืออารมณ์ภายนอก เป็นความสุขที่ต้องอาศัยเครื่องหล่ออันได้แก่ กามคุณ ๕ ซึ่งเป็นความสุขชั้นโลกียวิสัยของมนุษย์ที่ยังปรารถนากามคุณ หรือความสุขของผู้ครองเรือนนั่นเองที่เรียกว่า “สุขของผู้ครองเรือน” ดังที่พระพุทธองค์ตรัสกะอนาถบิณฑิกเศรษฐีไว้ในอังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต อานัณยสูตร^{๔๔} ว่า

^{๔๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๒๑.

^{๔๓} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๖๕/๑๐๓

^{๔๔} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๒/๑๐๕.

คฤหบดี สุข ๔ ประการนี้คฤหัสถ์ผู้บริโภคมพึงได้รับตามกาล ตามสมัย สุข ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ (๑) อติสุข สุขเกิดจากความมึนทรัพย์ (๒) โภคสุข สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ (๓) อานันยสุข หรือ อนนสุข สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ (๔) อนวัช สุข สุขเกิดจากความประพฤติกไม่มีโทษ

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า ความสุขนั้นมีอยู่ด้วยกัน ๔ ข้อ ซึ่งทั้งสี่อย่างพระพุทธองค์ตรัสว่า “เป็นความสุขของคฤหัสถ์ผู้บริโภคมพึงได้รับตามกาลตามสมัย” โดยความสุขดังกล่าวมีรายละเอียด ดังนี้

๑) **อติสุข** หมายถึง ความสุขที่เกิดมาจากการมึนทรัพย์ ได้แก่ ความภูมิใจ อิ่มใจ เพราะตัวตนมีโภคทรัพย์ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรง ด้วยความขยันหมั่นเพียรของตนเอง และโดยชอบธรรม ดังพุทธดำรัสว่า

อติสุข เป็นอย่างไร คือ กุลบุตรในโลกนี้มีโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรงอาบเหงื่อต่างน้ำประกอบด้วยธรรมได้มาโดยธรรม เขาได้รับสุขโสมนัสว่า เรามีโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร... เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรงอาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม นี้เรียกว่า อติสุข^{๔๕}

๒) **โภคสุข** หมายถึง ความสุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ ได้แก่ ความภูมิใจ อิ่มใจ เพราะเราได้ใช้ทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบสำหรับเลี้ยงชีพตนเองผู้สมควรเลี้ยง และสำหรับบำเพ็ญประโยชน์ ดังพุทธดำรัสว่า

โภคสุข เป็นอย่างไร คือ กุลบุตรในโลกนี้ใช้สอยโภคทรัพย์และทำบุญด้วยโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความหมั่นเพียรเก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำประกอบด้วยธรรม...ได้มาโดยธรรมเขาได้รับสุขโสมนัสว่าเราใช้สอยโภคทรัพย์ และทำบุญด้วยโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรเก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำประกอบด้วยธรรมได้มาโดยธรรม นี้เรียกว่า โภคสุข

๓) **อานันยสุข** หมายถึง ความสุขที่เกิดจากความไม่เป็นหนี้ ได้แก่ ความภูมิใจ อิ่มใจ เพราะตัวตนไม่มีหนี้สินติดค้างใคร ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงดำหนิว่า การเป็นหนี้เป็นบาป เป็นกรรม หรือเป็นงานที่ต่ำ ไม่ทรงดำหนิว่าคนที่หนี้เป็นหนี้เป็นคนที่เลวทราม เพราะพระองค์ทรงทราบว่าการครองเรือนที่จะให้ได้รับซึ่งอานิสงส์ของความไม่เป็นหนี้ นั้น ในบางครั้งไม่สามารถหลีกเลี่ยงการเป็นหนี้ได้ พระพุทธองค์ได้ตรัสเตือนใจสำหรับผู้ครองเรือนว่า การเป็นหนี้ เป็นทุกข์ในโลก เพราะฉะนั้นการไม่เป็นหนี้ จึงเป็นหนทางที่ทำให้มีชีวิตอยู่ได้อย่างมี

^{๔๕} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๒/๑๐๖.

ความสุขอีกทางหนึ่ง ดังมีพุทธพจน์ตรัสที่ว่า “อานันทยสุข เป็นอย่างไร คือ กุศลบุตรในโลกนี้ไม่เป็นหนี้ใครไม่ว่าจะน้อยหรือมากก็ตามเขาได้รับสุข โสมนัสว่าเราไม่เป็นหนี้ใคร ไม่ว่าจะน้อยหรือมาก นี่เรียกว่าอานันทยสุข”^{๔๖}

๔) อนวัชชสุข หมายถึง ความสุขที่เกิดจากความประพฤตินี้ไม่มีโทษ ได้แก่ ความภูมิใจ อิ่มใจ เพราะว่าตนมีความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหายต่อหน้าที่ใครๆ ก็ติเตียนตนไม่ได้ ทั้งทางกาย วาจา และทางใจ เป็นความสุขที่เกิดจากการประกอบอาชีพการงานที่ปราศจากโทษ เป็นอาชีพที่สุจริต ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา การงานที่ปราศจากโทษ หมายถึง การละจากการประพฤติดังกายกรรม วาจากรรม มโนกรรม ที่ทุจริต ให้มีความประพฤติทางกาย วาจา และทางใจที่บริสุทธิ์สะอาด เมื่อปฏิบัติได้ก็จะทำให้มีความสุขสมบูรณ์ทั้งทางกายและทางใจที่สมบูรณ์ด้วยเหตุนี้ ในบรรดาสุขของคฤหัสถ์ ๔ ของผู้ครองเรือนนั้น “อนวัชชสุข” นั้นมีค่าและสำคัญมากที่สุด เพราะเป็นความสุขที่เกิดจากการทำงานที่ไม่มีโทษ ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

นรชนผู้จะต้องตาย รู้สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ ระลึกถึงสุขที่เกิดจากความมีทรัพย์ เสวยสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ ย่อมเห็นแจ้งด้วยปัญญา ผู้มีปัญญาดิเห็นชัดอยู่อย่างนี้ ย่อมรู้ส่วนทั้ง ๒ ว่า สุขแม้ทั้ง ๓ ส่วนนี้ มีค่าไม่ถึงเสียที่ ๑๖ แห่งสุขที่เกิดจากความประพฤติอันไม่มีโทษแล^{๔๗} ... อนวัชชสุข เป็นอย่างไร คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ประกอบด้วยกายกรรมที่ไม่มีโทษ วาจากรรมที่ไม่มีโทษ และมโนกรรมที่ไม่มีโทษเขาได้รับสุข โสมนัสว่าเราประกอบด้วยกายกรรมที่ไม่มีโทษ วาจากรรมที่ไม่มีโทษ มโนกรรมที่ไม่มีโทษ อย่างนี้เรียกว่า อนวัชชสุข^{๔๘} คหบดี คฤหัสถ์ผู้บริโภคมั่งมีได้รับสุข ๔ ประการนี้แล ตามกาลตามสมัย นรชนผู้จะต้องตาย รู้สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ ระลึกถึงสุขเกิดจากความมีทรัพย์ เสวยสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ ย่อมเห็นแจ้งด้วยปัญญาผู้มีปัญญาดิเห็นชัดอยู่อย่างนี้ย่อมรู้ส่วนทั้ง ๒ ว่าสุขแม้ทั้ง ๓ นี้มีค่าไม่ถึงเสียที่ ๑๖ แห่งสุขเกิดจากความประพฤติอันไม่มีโทษแล

ดังกล่าวนั้นทั้งหมดนี้จะเห็นว่า เป็นความสุขที่คฤหัสถ์ผู้ครองเรือนพึงปรารถนา แต่ก็ยังเป็นความสุขที่ไม่จีรังยั่งยืน เพราะความสุขดังกล่าวมานี้เป็นความสุขอันเกิดจากการแสวงหาได้จากเหตุปัจจัยภายนอกอันเนื่องด้วยกามคุณ ๕ นั่นเอง ส่วน

^{๔๖} อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๒/๑๐๖.

^{๔๗} อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๒/๑๐๖ – ๑๐๗.

^{๔๘} อจ.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๖๒/๑๐๗.

(๒) นิรามิสสุข หมายถึง ความสุขที่ไม่ต้องอาศัยเครื่องหล่อหรือกามคุณ เป็นความสุขที่ปลอดโปร่ง เพราะใจสงบหรือได้รู้แจ้งในสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง จัดเป็นความสุขของพระอรหันต์ที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “พระอรหันต์” คือ บุคคลผู้หมดกิเลส ได้แก่ รากะ โทสะ และโมหะ โดยสิ้นเชิง เป็นต้น

๓.๑.๑.๔) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา หรือ “มรรค” จัดเป็นวิธีการหรือหนทางที่จะแก้ปัญหาความทุกข์ดังกล่าวให้บรรลุดตามเป้าหมายได้ ซึ่งเรียกว่า “ความชอบหรือความถูกต้อง” ดังพุทธดำรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้เป็นทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้แหละ คือ

- (๑) สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ)
- (๒) สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ)
- (๓) สัมมาวาจา (การพูดชอบ การเจรจาชอบ)
- (๔) สัมมากัมมันตะ (การงานชอบ)
- (๕) สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีพชอบ)
- (๖) สัมมาวายามะ (ความพยายามชอบ เพียรละความชั่วมิให้เกิดในตน)
- (๗) สัมมาสติ (ระลึกชอบ ก่อนพูด ก่อนทำ จะต้องมีสติก่อนเสมอ) และ
- (๘) สัมมาสมาธิ^{๔๕} (มีจิตตั้งมั่นชอบ)

โดยวิธีการปฏิบัติเพื่อการแก้ปัญหของชีวิตนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ทางสายกลาง” ซึ่งทางสายกลางนี้ ผู้วิจยมองว่า จักเป็นหนทางปฏิบัติที่สำคัญยิ่งที่จะนำพาชีวิตให้พบกับความสุขอย่างใดอย่างหนึ่ง ตามกำลังสติปัญญาของแต่ละคนในขณะที่อยู่ครองเรือนก็ดี หรืออยู่ในเพศนักบวชก็ตาม

กล่าวโดยสรุป อริยสัจ ๔ ถือได้ว่าเป็นหลักการสำคัญของชีวิตที่ไม่เพียงแต่ทำให้เราเข้าใจชีวิตได้ดีขึ้นแล้วเท่านั้น แต่ยังทำให้มนุษย์ไม่ตกอยู่ในความประมาทหมัวมาในการดำเนินชีวิตหรือประคับประคองชีวิตให้อยู่ในพอดีพอควรแก่อัตภาพของตน ๆ เพราะเป็นหลักการที่ช่วยเตือนสติว่า ความทุกข์หรือปัญหาชีวิตนั้นย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ การดำรงชีวิตในโลกจึงเป็นการแก้ปัญหาอยู่ตลอดเวลา เมื่อแก้ปัญหานั้นได้อาจมีปัญหามาใหม่เข้ามาอีก ทำให้ไม่หลงลืมตัวพร้อมที่จะเผชิญกับปัญหาหรือที่เรียกว่า “ทำให้รู้จักเตรียมใจไว้ล่วงหน้า” ว่า ชีวิตทุกชีวิตนั้นจะมีปัญหามากหรือน้อยอยู่ที่การรู้จักการใช้ชีวิตอย่างเข้าใจ

^{๔๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๒๒.

๓.๓.๒ การปฏิบัติตนตามหลักปฏิจจสมุปบาท

ปฏิจจสมุปบาท จัดเป็นหลักการแห่งความเป็นไปของชีวิตที่มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์ เชื่อมโยงกับหลักการเดียวกันกับเรื่องความจริงของชีวิตที่เรียกว่า “อริยสัจ ๔” เพราะการเข้าใจอย่าง ลึกซึ้งเกี่ยวกับปฏิจจสมุปบาทจะทำให้สามารถละคลายความทุกข์ซึ่งเป็นหลักการข้อที่ ๑ แห่ง อริยสัจ ๔ และความยึดมั่นถือมั่นตัวกูของกูด้วยอำนาจตัณหา มานะ ทิฏฐิ ได้ โดยมีความเป็นไป ได้มากน้อยด้วยหลักการดังกล่าวมานี้ ก็ขึ้นอยู่กับภูมิธรรมหรือภูมิสติปัญญาของผู้คนเป็นสำคัญ อีกทั้งทำให้เข้าใจถึงสิ่งที่เกิดขึ้นว่า ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามเหตุปัจจัย ไม่มีสิ่งใดที่เกิดขึ้นมาลอย ๆ จึงมีผลทำให้ไม่เพียงแต่มีความเข้าใจต่อชีวิตและความเป็นไปแห่งชีวิตแล้วเท่านั้นแต่จะทำให้ เป็นคนมีเหตุผลประกอบในการใช้ความคิดและตัดสินใจอย่างลงตัว ดังนั้น “ผู้ปฏิบัติตามนั้น ย่อม ประสพผลและได้รับผลหรือานิสงส์ในธรรมะหรือธรรมชาติ อันเป็นแนวทางดำเนินชีวิตของ มนุษย์เพราะการรู้สิ่งที่ควรละ ไม่ยึดมั่นในสิ่งทั้งปวง แต่กลับมุ่งมั่นสู่การปฏิบัติ”^{๕๐} นำมาซึ่งความ สุขุมรอบคอบต่อการดำเนินชีวิตไม่ตกอยู่ในความประมาทมัวเมาชีวิตได้ นั่นเอง

โดยหลักการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนเกี่ยวกับปฏิจจสมุปบาท นั้นจำเป็นต้องมีความ เข้าใจในหลักการดังกล่าวนี้ ดังนี้

ความหมายขอบเขตของ “ปฏิจจสมุปบาท”

คำว่า “ปฏิจจ” แปลว่า อาศัยกัน “สมุปบาท” แปลว่า เกิดขึ้นด้วยกัน “ปฏิจจสมุ ปบาท” จึงแปลได้ความว่า ธรรม (มีอาการ ๑๒) ที่เกิดขึ้นด้วยกันโดยอาศัยกัน ดังนั้น ปฏิจจสมุ ปบาท จึงเป็นการเกิดขึ้นพร้อมแห่งธรรมทั้งหลาย เพราะอาศัยกันหรือธรรมมีอาการ ๑๒ อันอิง อาศัยกัน เกิดขึ้นด้วยกัน โดยมีได้มีธรรมหนึ่งธรรมใดเกิดขึ้นโดยอิสระ หรือเป็นเอกเทศ^{๕๑} เพียง เท่านั้นก็ถึงความเข้าใจให้เกิดขึ้นว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีเหตุมีปัจจัย” คำว่า “เหตุ” แปลว่า สิ่งอัน เป็นที่ตั้งของผล “ปัจจัย” แปลว่า เครื่องอาศัย หรือเครื่องอาศัยเป็นไป “ปัจจัย” จึงหมายถึง ทั้ง สิ่งที่เป็นเหตุและไม่ใช่เหตุ แต่สิ่งนั้นก็ป็นเครื่องอาศัยให้ป็นไปสำหรับใน ปฏิจจสมุปบาท ท่าน ใช้ศัพท์ว่า “ปัจจัย” เช่น “เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี” ท่านมุ่งถึงสิ่งที่เป็นเครื่องอาศัยให้ เกิดขึ้น โยกันไปเป็นสาย ไม่ได้หมายถึง สิ่งที่เป็นเหตุโดยตรง ดังพุทธดำรัสว่า

^{๕๐} พระอนันต์ อิสสุกาโร, (เป้งไชโย), “ศึกษาการตีความปฏิจจสมุปบาทตามทัศนะของพุทธทาส ภิกขุ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒๔.

^{๕๑} พระภาสกร ภูริวฑฒโน (ภาวิไล), ปฏิจจสมุปบาท สำหรับคนรุ่นใหม่, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นันทพันธ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

ภิกษุทั้งหลาย ปฏิจจนูปบาท คืออะไร คือ การที่อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร
สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป นามรูปเป็นปัจจัยให้
เกิดสฬายตนะ... สฬายตนะเป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ ผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา เวทนา
เป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ ภพ
เป็นปัจจัยให้เกิดชาติ ชาติเป็นปัจจัยให้เกิดชาตธรรมระ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส
อุปายาส ก็เกิดร่วมด้วย กองทุกข์ทั้งมวลนี้เกิดขึ้นอย่างพร้อมมูล ด้วยอาการดังที่ว่ามานี้^{๕๒}

จากการทำความเข้าใจถึงความหมายและขอบเขตของปฏิจจนูปบาทพบว่า สามารถยัง
ความเข้าใจถึงความจริงแห่งความเป็นไปของชีวิตที่พุทธศาสนิกชนจะต้องทราบรายละเอียด ดังจะ
อธิบายในหัวข้อต่อไป

ผลของการเข้าใจหลักการความเป็นไปของชีวิตเรื่อง “ปฏิจจนูปบาท”

๑) ทำให้ทราบถึงความจริงอันถูกต้องของชีวิต ว่า ต้นเหตุมูลฐานที่สำคัญที่ทำให้
มนุษย์หลงผิด คิดผิด ทำผิด ก็คือ “อวิชชา” นั่นเอง เพราะอวิชชาที่มีชื่อว่า “มิจฉาทิฏฐิ” นั่นก็คือ
ความไม่รู้ตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้น เพราะแม้ได้เห็นแล้ว ได้รู้แล้ว แต่ก็เห็นผิด รู้ผิด ตีความผิด
ไปจากความเป็นจริงของสิ่งนั้น ๆ มีพุทธคำรัสตรัสว่า “อวิชชา” ได้แก่ ความไม่รู้ใน “อริยสัจ ๔”
กล่าวคือ ไม่รู้ในทุกข์ ไม่รู้ในเหตุให้เกิดทุกข์ ไม่รู้ในความดับทุกข์ ไม่รู้ในทางปฏิบัติให้ถึงความ
ดับทุกข์ แต่ได้มีพระอรหันตเถระ ได้กล่าวเพิ่มเติมขึ้นมามาก ๔ ประการ รวมเป็น “อวิชชา ๘” ดังนี้

- (๑) ทุกฺขเ อญฺญาณํ (ไม่รู้ในทุกข์)
- (๒) ทุกฺขสมุทฺเท อญฺญาณํ (ไม่รู้ในทุกข์สมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์)
- (๓) ทุกฺขนิโรธเ อญฺญาณํ (ไม่รู้ในทุกข์นิโรธ ความดับทุกข์)
- (๔) ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทา อญฺญาณํ (ไม่รู้ในทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา ทาง
ปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์)
- (๕) ปุพฺพนฺเต อญฺญาณํ (ไม่รู้ในวนอดีต) หรือในเงื่อนไข หมายถึง เมื่อได้รับผลอัน
ใดอันหนึ่งในปัจจุบัน ก็ไม่รู้ว่าเกิดแต่เหตุประการใดในอดีต ไม่รู้อย่างนี้ชื่อว่า ไม่รู้ในอดีต หรือไม่รู้
ในเงื่อนไข
- (๖) ปรนฺเต อญฺญาณํ (ไม่รู้ในส่วนอนาคต) หรือในเงื่อนไข หมายถึง เมื่อ
ประกอบเหตุอันใดอันหนึ่งในปัจจุบัน ก็ไม่รู้ว่าบังเกิดผลประการใดบ้างในอนาคต ดังนี้ชื่อว่า
ไม่รู้ในอนาคตหรือไม่รู้ในเงื่อนไข

^{๕๒} ส. น. (ไทย) ๑๖/๑/๑-๒.

(๗) ปุพฺพตาปรนเต อญฺญาณํ (ไม่รู้ทั้งส่วนอดีตทั้งส่วนอนาคต) หรือทั้งในเงื่อนไข และทั้งเงื่อนไขปลาย หมายถึง “ไม่รู้ไม่เข้าใจในเหตุผลอันโยงใยอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ว่ามีความสัมพันธ์กันเช่นไร กล่าวคือ ไม่เข้าใจกฎแห่งกรรม และกฎไตรลักษณ์ อันเป็นกฎธรรมชาติ ที่แสดงความสัมพันธ์บนวิถีของกาลเวลา

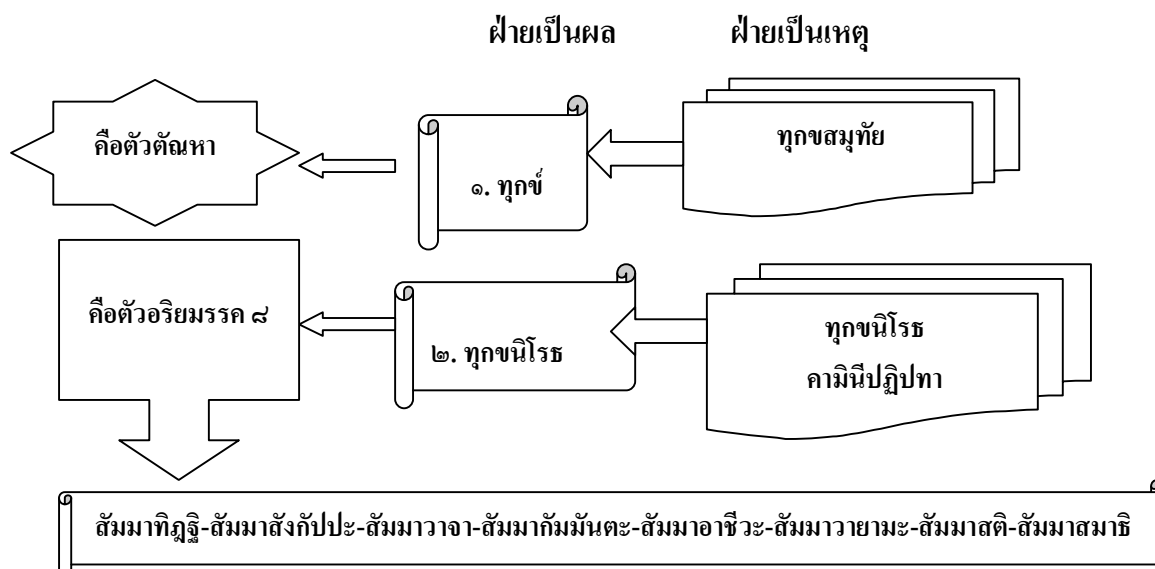
(๘) อิทัปปจฺจยตาปฺปิจฺจสมุปฺปนเนสุ ฐมฺเมสุ อญฺญาณํ (ไม่รู้ในธรรมทั้งหลายที่อาศัยกันเกิดมีขึ้นตามหลักอิทัปปจฺจยตา) คือ “ไม่รู้ในปัจจัยสมุบาท หรือธรรมที่อาศัยกันบังเกิดขึ้น

๒) ทำให้เข้าใจถึงความเป็นไปของชีวิตที่อยู่ภายใต้กฎของธรรมชาติ

๑) เข้าใจกฎของความเป็นเหตุเป็นผล ที่เรียกว่า “อริยสัจ ๔” จัดเป็นแห่งกฎ ความเป็นเหตุเป็นผลของทุกข์ เป็นการแสดงว่า “ทุกข์” นั้นเป็นสิ่งที่มิเหตุมีผล อยู่ภายใต้ความ เป็นเหตุเป็นผล มีสมการ^{๕๓} ดังนี้

สมการที่ ๑ “ทุกข์” สภาพที่ทนได้ยาก เป็นผล โดยมี “ทุกข์สมุทัย” เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ กล่าวคือ “ตัณหา” เป็นเหตุ

สมการที่ ๒ “ทุกข์นิโรธ” ความดับทุกข์ เป็นผล โดยมี “ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา” ทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ กล่าว คือ “อริยมรรคมีองค์ ๘” หรือทางสายกลาง ๘ สาย เป็นเหตุ ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังแผนภาพข้างล่างนี้ ดังนี้

แผนภาพที่ ๓.๒ แผนภาพแสดงให้เห็นถึงความ เป็นเหตุเป็นผลของอริยสัจตามหลักปัจจัยสมุบาท

^{๕๓} พระภาสกร ภูริวฑฺฒโน (ภาวิไล), ปญฺจสมุบาท สำหรับคนรุ่นใหม่, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นันทพันธ์พรินติ้ง จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๔.

จากแผนภาพข้างต้นจะเห็นว่า ในการเข้าถึงหรือเข้าใจหลักความเป็นจริงของชีวิต จนกระทั่งถึงความเป็นไปของชีวิตมนุษย์นั้น โดยทั่วไปพบว่า เราจะต้องประสบพบเจอกับความทุกข์ยากลำบากก่อนเสมอ เมื่อเกิดความทุกข์กับชีวิตแล้วก็ต้องหาสาเหตุของความทุกข์นั้น เมื่อเจอสาเหตุของความทุกข์ ว่าเราจะดับความทุกข์นั้นได้อย่างไรเพื่อให้พบกับความสุขอันตนจะพึงประสบนั้น ก็ต้องทราบถึงหนทางการปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ที่จะพบกับความสุข ก็คือ การดำเนินตามเส้นทางสายกลางนั่นเอง ก็คือ เจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ อาทิ ในการประกอบอาชีพค้าขาย การที่เราต้องประสบความล้มเหลวกับอาชีพค้าขาย สิ่งแรกที่จะต้องหาคำตอบก็คือ เพราะเหตุใดเราต้องประสบกับความล้มเหลวขาดทุนย่อยยับเพียงนี้ เมื่อแสวงหาคำตอบได้แล้วว่า เพราะไม่เข้าใจกลไกของการตลาดที่เรียกว่า “อุปสงค์และอุปทาน”^{๕๔} ซึ่งเป็นโมเดลการตลาดที่ใช้สำหรับอธิบายการเปลี่ยนแปลงของราคาและจำนวนของสินค้าในตลาด เมื่อไม่เข้าใจดังกล่าวมานี้ก็ทำให้ต้องประสบความขาดทุน

ดังนั้นวิธีการสร้างกำไรในการค้าขายก็ต้องพิจารณาหลักการดังกล่าว ดังที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสถึงแนวสร้างกำไรในทุติยปาปณิกสูตรว่า^{๕๕} คือ (๑) ต้องมีสายตาดิ หมายถึงว่า รู้จักสินค้าว่า ชื้อมาเท่านี้ ต้องขายไปเท่านี้ จะมีกำไรเท่านี้ และ (๒) ต้องรู้ว่าตลาดต้องการสินค้าชนิดใด เมื่อซื้อสินค้ามาแล้วจะได้ขายคล่อง เป็นต้น ซึ่งเป็นการอธิบายเพื่อให้เห็นมุมมองขั้นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนตามหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถ์นั่นเองเพื่อจะได้วางท่าทีได้อย่างถูกต้องและผิดพลาดน้อยที่สุด หรือขาดทุนก็ไม่ถึงกับล้มละลาย ซึ่งเป็นความเข้าใจถึงความ เป็นไปของกลไกแห่งความเป็นเหตุเป็นผลตามหลักปฏิจาสุมุปาบาท^{๕๖} หรือเรียกตามหลักการทั่วไปว่า “อิทัปปัจจยาตา” ดังนี้ อิมสฺมี สติ อิทํ โหติ เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี อิมสฺสุปปาทา อิทํ อุปฺปชฺชติ เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น อิมสฺมี อสติ อิทํ โหติ เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี อิมสฺมี นิโรธา อิทํ นิรุชฺชติ เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้ก็ดับ (ด้วย)

^{๕๔} อุปสงค์ ก็คือ จำนวนสินค้าหรือบริการชนิดหนึ่งที่ผู้บริโภคประสงค์จะซื้อในช่วงเวลาหนึ่ง ณ ระดับราคาต่างๆของสินค้าและบริการนั้น หรือ ณ ระดับรายได้ต่างๆของผู้บริโภค หรือ ณ ระดับราคาต่างๆ ของสินค้าชนิดอื่นที่เกี่ยวข้อง, อุปทาน ก็คือ ปริมาณของสินค้าและบริการชนิดใดชนิดหนึ่งที่ผู้ผลิตหรือผู้ขายต้องการจะขายสินค้า ณ ระดับราคาหนึ่งๆ ย่อมแปรผันโดยตรงกับราคาสินค้านั้น- ผู้วิจัย.

^{๕๕} อกฺ.ติก. (ไทย) ๒๐/๒๐/๑๖๓.

^{๕๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๗๕-๗๔.

๒) เข้าใจลักษณะทั่วไปของสรรพสิ่ง

คำว่า “ลักษณะทั่วไปของสรรพสิ่ง” ก็คือ ลักษณะทั่วไปทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ว่าทุกสิ่งทุกอย่างดังกล่าวมานี้ขึ้นอยู่กับกฎของไตรลักษณ์ คือ กฎของการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ อนิจจัง ความเป็นของไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่อาจคงที่อยู่ได้ มีกาลเวลากล่าวคือ อดีต อนาคต และความเชื่อมโยงแห่งอดีตและอนาคต ปรากฏเป็นพื้นฐานของความเปลี่ยนแปลงทั้งปวง ทุกขตา ความเป็นทุกข์ สภาวะขัดแย้งอันเนื่องด้วยความไม่เป็นไปตามประสงค์ ครอบงำที่บุคคลยังกอปรไปด้วยความเห็นผิด ปฏิเสธ ไม่ยอมรับในความเป็นจริงของชีวิต และกฎของธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในความเป็นอนิจจัง คือ ความเป็นของไม่เที่ยง ฉะนั้น กฎของความขัดแย้ง กระทบกระทั้ง เป็นทุกข์ ย่อมจะเกิดขึ้นตามมา นี่ก็เพราะมีการเปลี่ยนแปลง อันมีพื้นฐานมาแต่กาลเวลา กล่าวคือ อดีต อนาคต และความเชื่อมโยงแห่งอดีตและอนาคตนั่นเอง และอนัตตตา ความเป็นของไม่ใช่ตน ในเมื่อสิ่งทั้งปวงมีสภาวะเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา ไม่อาจยั่งยืนคงทนอยู่ได้ ไม่สามารถดำรงอยู่เป็นที่พึ่งพิงอาศัยแก่เราได้ สิ่งทั้งปวงจึงปราศจากสาระความมีตัวตน ทั้งนี้เพราะมีการเปลี่ยนแปลง อันมีพื้นฐานมาแต่กาลเวลา กล่าวคือ อดีต อนาคต และความเชื่อมโยงแห่งอดีตและอนาคตนั่นเอง ดังนั้น การเข้าใจอย่างลึกซึ้งด้วยตาญาณที่เรียกว่า “จักขุกรณีญาณ” ลักษณะดังกล่าวมานี้ก็จะทำให้มองเห็นความเป็นไปของโลกตามความจริงว่า มันเป็นอย่างนั้นเอง “ตถตา” มีผลทำให้จิตเกิดความปล่อยวาง ความเป็นอัตตาตัวตนก็จะค่อย ๆ ลดน้อยลงเรื่อย ๆ ตามกำลังของภูมิธรรมที่เข้าไปรู้เข้าไปเห็น โดยสภาวะตามธรรมชาติที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปในที่สุด เพราะสรรพสิ่งในโลกนี้ไม่สามารถบังคับบัญชาให้เป็นไปตามที่เราต้องการปรารถนาให้เป็นไปนั่นเอง

๓) เข้าใจกฎแห่งกรรม

“กฎแห่งกรรม” จัดเป็นทฤษฎีแห่งกฎแห่งการกระทำของมนุษย์ หมายความว่า กระทำเหตุไว้ทั้งทางกาย วาจา หรือจิตใจ ผลออกมาอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับการจัดสรรของกฎแห่งกรรมที่จะส่งผลให้เกิดขึ้น ผลของการกระทำจะเกิดขึ้นหรือส่งผลช้าเร็วก็ขึ้นอยู่กับกำลังของกรรมว่า เป็นกรรมหนักหรือกรรมเบา^{๕๗} เพียรไรรวมถึงการจัดคิวลำดับในการส่งผลกระทบอีกทั้งกรรมที่

^{๕๗} กรรมหนักหรือกรรมเบา ก็คือ กรรมที่ให้ผลตามลำดับ ได้แก่ ทุรกรรม อาสันนกรรม อาจิณณกรรม กตัตตกรรม, อ้างใน สุกัญญา โกติกาล, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องอโหสิกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒-๒๕.

ส่วนสนับสนุนหรือกรรมที่ช่วยขัดขวางกำลังของกรรมดีหรือกรรมชั่วไม่ให้ส่งผล^{๕๔} รวมทั้งกรรมที่ให้ผลตามกาล^{๕๕} ซึ่งการจะพิสูจน์กฎแห่งกรรมจำเป็นต้องใช้เวลาในการพิสูจน์ อาทิ

กรณีนายมี นามสกุลชอบใจ^{๖๐} นายมี ชอบใจ เป็นคนจังหวัดสุพรรณบุรี (ซึ่งเป็นคนบ้านเดียวกันกับคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยรูปปัจจุบัน) มีนาและสวนอยู่หลายแห่งแต่เป็นคนขี้เกียจ ทั้งชอบเล่นการพนันและมีลูกหลายคน เขาจึงยากจนและเป็นหนี้เป็นสินเขา ต่อมานายมีรู้สึกตัวว่าการที่ตนต้องลำบากเดือดร้อนยากจนต้องเป็นหนี้เป็นสินเขา ก็เพราะตนขี้เกียจและชอบเล่นการพนัน จึงเลิกเล่นการพนันหันมาช่วยลูกเมียทำนาทำสวนอย่างขยันขันแข็ง เพราะมีที่ทำมาหากินอยู่พร้อมแล้ว เมื่อเขาทำนาทำสวนในปีนั้นทั้งข้าวในนาและพืชในสวนกำลังออกงามอุดมสมบูรณ์แต่ยังไม่ทันได้เก็บเกี่ยว นายมีก็ยังยากจนและยังเป็นหนี้สินเขาอยู่เหมือนเดิม และยังมีหนี้เพิ่มขึ้นจึ้นอีก เพราะต้องลงทุนลงแรงในการทำงานทั้ง ๆ ที่เขาและครอบครัวได้ทำมาหากินด้วยความขยันหมั่นเพียรและสุจริต คนบางคนที่ไม่รู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับชีวิตเบื้องหลังของนายมี เห็นแต่นายมีความมีความขยันหมั่นเพียรในการทำมาหากิน แต่ยังยากจนและเดือดร้อนอยู่จึงพูดกันว่า “ไหนว่า คนทำดีได้ดี แต่ทำไมนายมีทำงานโดยสุจริตและขยันหมั่นเพียรในการทำมาหากิน แต่ยังไม่ยากจนและเดือดร้อนอยู่” ต่อมา เมื่อข้าวในนาและพืชผลในสวนของเขาเก็บเกี่ยวและได้ผลดีมาก เขาก็มีเงินมีใช้อย่างสบาย หหมดหนี้สิน หลายปีเข้าเขาก็มีความร่ำรวยขึ้น เพราะความขยันหมั่นเพียรและเพราะรู้จักตั้งตัวประกอบอาชีพสุจริต

ภายหลัง นายมีกลับไปคบเพื่อนเก่าที่เป็นนักเลงการพนัน ซึ่งมาชวนเล่นการพนันอีก เขาจึงเลิกกิจการในนาและในสวน หันมาเล่นการพนันตามเดิมอีกเหมือนเมื่อก่อน แต่ก็ยังมีเงินมีใช้อยู่ เพราะเงินทองที่เก็บไว้ตอนขยันหมั่นเพียรยังเหลืออยู่มาก บางคนที่ไม่รู้จักประวัติเดิมของนายมี เห็นแต่นายมีเล่นการพนันและไม่ยอมทำงาน แต่ยังมีเงินมีใช้อยู่สบาย จึงพูดกันว่า “ไหนว่า คนเราทำชั่วได้ชั่ว แต่นายมีขี้เกียจไม่ทำงาน และเล่นแต่การพนัน กลับอยู่สบาย คนที่ขยันเสียอีกต้องเหนื่อยยากลำบากในการทำมาหากิน” ทั้งนี้ก็เพราะว่า คนที่มาพูดเช่นนั้นไม่ทราบความจริงโดยตลอด การที่นายมียังมีเงินมีใช้ก็เพราะกรรมดีครั้งก่อนของเขา คือ ความขยันหมั่นเพียรในการทำ

^{๕๔} การจัดลำดับคิวในการส่งผลกรรม ก็คือ กรรมที่ให้ผลตามหน้าที่ ได้แก่ ชนกรรม อุปัตถัมภกรรม อุปปีฬกรรม และอุปฆาตกรรม, อ้างใน สุกัญญา โกตติกาล, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องอโหสิกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, ๑๘-๒๔.

^{๕๕} กรรมที่ให้ผลตามกาล ได้แก่ ทิฏฐัมมเวทนียกรรม อุปปีชเวทนียกรรม อปรปรเวทนียกรรม และอโหสิกรรม, ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔-๑๘.

^{๖๐} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), กฎแห่งกรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓๔๕-๓๕๐.

มาหากิน จึงมีเงินเก็บไว้ ทำให้เขาสบายคืออยู่ แต่ถ้าเขายังขี้เกียจอีกและยังไม่ยอมเลิกเป็นนักเลง การพนัน ในที่สุดก็ต้องเดือดร้อนยากจนและเป็นหนี้เป็นสินเขาอีกแน่นอน ดังกล่าวมาทั้งหมด จำเดิมตั้งแต่ต้น จะเห็นว่า การวางท่าทีต่อชีวิตและความเป็นไปของชีวิตถือว่าเป็นหลักการสำคัญของพุทธศาสนิกชนที่จะต้องเข้าใจอย่างลึกซึ้งเพื่อการปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องต่อธรรมชาติ กฎของธรรมชาติ โดยวิธีการปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนเพื่อให้สอดคล้องกับธรรมชาติดังกล่าว ข้างต้นตามหลักทฤษฎีธรรมมิกัตตะ นั้น ดังจะได้อธิบายในหัวข้อ ต่อไป

๓.๔ ผลจากการปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนตามหลักทฤษฎีธรรมมิกัตตะ

ผลที่เกิดจากการปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนตามหลักทฤษฎีธรรมมิกัตตะในที่นี้ ก็คือการปฏิบัติตนเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์ภายนอกที่แตกต่างไปจากทรัพย์ภายในหรือที่เรียกอีกอย่างว่า “อริยทรัพย์”^{๖๑} จัดเป็นวิธีการปฏิบัติโดยอาศัยทรัพย์ภายนอกเป็นฐานรองรับหรือเหตุปัจจัยภายนอกเป็นพื้นฐานเพื่อให้เข้าถึงปัจจัยภายในคือ “อริยทรัพย์” นั่นเองเพราะพุทธศาสนิกชนเป็นผู้ที่มีพื้นฐานจิตใจอ่อนโยน มีความนอบน้อม โอบอ้อมอารี ควรปลูกฝังธรรมะให้ตั้งแต่เด็ก ๆ ในเมื่อมีวัด มีบ้าน มีโรงเรียน มีสิ่งแวดล้อมที่ดี อยู่ดีในชุมชน จะสามารถหล่อหลอมนิสัยของเด็กได้ซึ่งในการสั่งสอนศีลธรรม จริยธรรม แล้วชาวพุทธทุกคนจะต้องช่วยกันเผยแผ่พระธรรมคำสอนให้แก่ลูกหลานและประชาชนทั่วไป มีนิกายในพระพุทธศาสนาต่างๆ มากมายแต่ไม่มีความสามัคคีเป็นปึกแผ่น มีการแบ่งสาย แบ่งพรรค แบ่งพวก มีการบิดเบือนพระธรรมคำสอนออกไป ชาวพุทธควรที่จะหันหน้าเข้าหากัน ร่วมแรงร่วมใจกันคำชูพระพุทธศาสนาเอาไว้ ซึ่งหลักคำสอนที่สำคัญก็คือ “หลักของอริยสัจ ๔ ที่รวมไปถึงการมีศีล ๕” ที่จะต้องให้มืออยู่ประจำใจเสมอ ดังได้อธิบายในหัวข้อ ๓.๒ และ ๓.๓ เราจะเห็นถึงเหตุปัจจัยภายนอกของการให้ได้มาซึ่งทรัพย์ภายนอกที่เรียกว่า “ทฤษฎีธรรมมิกัตตะ” ได้แก่ อุฏฐานสัมปทา อารักขสัมปทา กัลยาณมิตตตา และสมชีวิตา

ดังนั้น ในหัวข้อต่อไปก็จะอธิบายถึง เหตุปัจจัยภายนอกอันเป็นหลักของการปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนที่แท้จริงของชีวิตที่จะต้องปฏิบัติอย่างคนที่เข้าใจชีวิต และความเป็นไปของชีวิตที่แท้จริงเพราะทรัพย์ที่เราจะได้มานั้นจะต้องมีการปฏิบัติตนอย่างไรบ้างที่จะต้องให้ได้ทรัพย์เหล่านั้นมา โดยมีรายละเอียด ดังนี้

^{๖๑} อริยทรัพย์มี ๗ คือ (๑) สัทธานะ ทรัพย์คือศรัทธา (๒) สีลธนะ ทรัพย์คือศีล (๓) หิริธนะ ทรัพย์คือหิริ (๔) โอตตปฺปนธนะ ทรัพย์คือโอตตปฺปะ (๕) สุตฺตธนะ ทรัพย์คือสุตะ (๖) จาคธนะ ทรัพย์คือจาคะ (๗) ปัญญาธนะ ทรัพย์คือปัญญา, ที.ปา. ๑๑/๓๓๐/๓๓๑.

๓. ๔. ๑ ผลจากการปฏิบัติตนตามหลักอภิวรรณสัมปทา

ผลจากการปฏิบัติตนตามหลักอภิวรรณสัมปทา หมายถึง ความถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร เช่น ขยันหมั่นเพียรในการหาเลี้ยงชีพด้วยการหมั่นประกอบกิจการงาน เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาเครื่องสอดส่อง อันเป็นอุบายในการงานนั้น ให้สามารถทำได้สำเร็จลง เพราะถ้าพุทธศาสนิกชนหรือบุคคลโดยทั่วๆ ไปขาดซึ่งความขยัน ขาดความเพียรในการที่จะปฏิบัติหน้าที่การงานและไม่ที่จะคิดประกอบอาชีพที่สุจริต มีการฝึกฝนจิตใจตนเองให้เกิดความชำนาญ และรู้จักในการที่จะใช้สติปัญญาคอยสอดส่อง ตรวจสอบ หาเหตุและผลหาอุบายวิธี ที่จะนำมาสามารถจัดการดำเนินการให้บังเกิดผลให้ได้ดี ในการปฏิบัติตนที่จะประกอบอาชีพการงานต่างๆ นั้นจะต้องทำเพื่อที่จะเลี้ยงชีพเลี้ยงครอบครัวให้มีความขยันหมั่นเพียรในการทำงานตามหน้าที่ของตน หรือตามอาชีพของตนโดยไม่เกียจคร้าน ไม่ไปนั่งคุย หรือทำกิจอื่นใดที่ไม่เกี่ยวข้องกับงานในหน้าที่ จนทำให้เสียเวลาไปโดยไร้ประโยชน์ แม้ในบางครั้งของการทำงานนั้นอาจจะไม่ใช่การหาทรัพย์สมบัติที่จะเอามาเลี้ยงเราโดยตรงก็ตาม เช่น การเป็นนักศึกษา หน้าที่ของนักเรียน หน้าที่ของนักศึกษา ก็จะต้องมีหน้าที่ในการศึกษาเล่าเรียนหนังสือต้องตั้งใจ ใส่ใจ ขยันหมั่นเพียรในการศึกษาหาความรู้ให้บังเกิดผลที่ดีแก่ตนเอง โดยถือว่าเป็นหน้าที่ในปัจจุบัน แม้จะยังไม่ได้ทรัพย์ แต่การศึกษาเล่าเรียนก็เป็นเหตุผลในเบื้องต้นที่จะนำไปสู่อาชีพการงานที่ดีได้ในอนาคต หากนักเรียนยังต้องเป็นกึ่งพาด้วย นอกจากจะต้องขยันตั้งใจเรียนแล้ว นักศึกษาก็ต้องขยันและหมั่นฝึกซ้อมกีฬาที่ตนเป็นด้วยอีกทางหนึ่ง

เพราะ กีฬาก็นับว่าเป็นการงานสายอาชีพอีกอย่างหนึ่ง อย่าง เช่น ล่าสุดที่เป็นข่าวโด่งดังไปทั่วโลกคือ นักกีฬาแบดมินตันชาวไทย ชื่อ รัชนก อินทนนท์ (ชื่อเล่น เมย์) เกิด ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๓๘ ที่จังหวัดร้อยเอ็ด เดิมโตที่จังหวัดยโสธร ซึ่งเหตุการณ์ในวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ รัชนก อินทนนท์^{๖๒} ได้ก้าวขึ้นสู่ การเป็นแชมป์โลกของการแข่งขันเวิลด์แชมเปียนชิพ และเป็นการสร้างประวัติศาสตร์แชมป์โลกแบดมินตันที่มีอายุน้อยที่สุดในปัจจุบันนี้ทาง รัชนก เล่นให้แก่อีสโมสรชิงเต่าในลีกระดับโลกที่ประเทศจีน โดยเซ็นสัญญาแบบปีต่อ นี่ก็เป็นการชี้ให้เห็นถึงความขยันของน้องเมย์ ที่ได้รับรางวัลถึงระดับประเทศ และระดับโลกอันนี้ถือเป็นตัวอย่างที่มีให้เห็นมาแล้ว เพราะกีฬาก็มีด้วยกันอยู่หลายประเภทที่สามารถที่จะทำให้เราหาทรัพย์มาได้โดยสุจริตที่เราหาได้โดยแรงกาย แรงใจ ของตนๆ เช่น อาชีพนักมวย อาชีพนักฟุตบอล อาชีพนักกอล์ฟ อาชีพนักกรีฑา หรือแม้แต่การที่เราได้ไปแข่งขันในโอกาสต่างๆ เช่น ไปโอลิมปิก ไปเอเชียนเกมส์ ฯลฯ หากเรามีความขยันหมั่นเพียรตามหลักของอภิวรรณสัมปทา หมั่นฝึกซ้อม ย่อมที่จะเป็นสิ่งที่

^{๖๒} รัชนก อินทนนท์ ฮีโร่สาว ‘แชมป์โลก’. มติชน. ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๑๒๕๔๐ (วันพฤหัสบดีที่ ๑๕

สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๖), : ISSN 1686-8188, หน้า ๔.

ช่วยสนับสนุนให้เราได้รับผล นั่นก็คือ “รับเหรียญรางวัล” ที่ถือได้ว่าเป็นทรัพย์สินภายนอกที่เราหามาได้ เป็นต้น

ดังนั้น สิ่งเหล่านี้จึงนับได้ว่าเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการที่เราได้ปฏิบัติตามหลักอริยสัปปา ที่ถึงพร้อมไปด้วยความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน ในการประกอบอาชีพ และในการทำหน้าที่ของคนที่ได้รับผิดชอบไว้ จะทำให้ได้รับซึ่งประโยชน์สุขในปัจจุบัน คือ การมีทรัพย์สินเงินทองเอาไว้สำหรับซื้อหาเครื่องอุปโภค บริโภคไว้ดำรงชีพ^{๖๑}

๓.๔.๒ ผลจากการปฏิบัติตามหลักอริยสัปปา

ผลจากการปฏิบัติตามหลักอริยสัปปา หมายถึง ความถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม และคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูลไม่เห็นถูกลักหรือทำลายไปโดยภัยต่างๆ การที่บุคคลเรามีความถึงพร้อมแห่งการเก็บรักษาทรัพย์สินเงินทองของตนเอาไว้ และมีการรู้จัก การรักษาโภคทรัพย์นั้นๆ หรือแม้แต่ทรัพย์สินอื่นๆ ของตนเอาไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยทางที่สุจริตและชอบธรรม ด้วยกำลังแห่งแขนทั้ง ๒ ข้างของตนไม่ให้เกิดเป็นอันตรายหรือเสียหายไป ในหลักของการปฏิบัติตามหลักธรรมข้อนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะให้ เราเป็นคนที่มีความมัธยัสถ์ แต่ไม่ถึงกับเป็นคนที่ตระหนี่ แต่ให้รู้จักการใช้จ่ายใช้ทรัพย์ของคนที่มีอยู่ไปในทางที่จะทำให้เกิดประโยชน์ และ อำนวยผลทั้งแก่ตนเอง และคนอื่นๆ ที่เห็นสมควรที่จะได้รับจากทรัพย์ของคนที่มีอยู่ และ ไม่ใช่เป็นการที่จะนำเอาทรัพย์ของตนไปใช้จ่ายในทางที่ไม่ดี เช่นไปเพื่อเก๋มเกี้ยว เพื่อรูป รส กลิ่น และเสียง หรืออื่นๆ ที่เป็นไปในทางไม่ดีไม่ก่อผลประโยชน์ มีแต่จะนำกลับมาให้ซึ่งผลของการเสียทรัพย์ไปในสิ่งที่เป็นการเป็นอภัย เป็นต้น

ซึ่งจะทำให้ทรัพย์สิน ของเราที่มีอยู่จากการเก็บออมรักษาเอาไว้วันนั้นสูญสิ้นไปโดยที่ไม่ทำให้ตนนั้นเจริญขึ้น เช่น นาย ก เป็นคนที่ไม่เคยรวย ไม่เคยรู้วิธีในการหาทรัพย์สมบัติ ไม่รู้ถึงวิธีในการเก็บรักษาทรัพย์ พอมาวันหนึ่ง นาย ก เดินไปซื้อหอยบนดินมา พอวันรุ่งเป็นวันที่ ๑๖ ที่วันหอยออก ทางกองสลากเขาประกาศ แล้วผลปรากฏว่า นาย ก ถูกหอยแบบแจ็กพ็อต คือเงินรางวัลก้อนใหญ่ ประมาณ ๑๐-๒๐ ล้าน จากคนที่เคยจน ที่ไม่เคยมีเงินเป็นล้านๆ มาเกิดมีเงินเป็น ๑๐-๒๐ ล้าน ขึ้นในวันเดียวแล้ว นาย ก ย่อมมีทั้งดีใจ และ อาจจะมีทั้งไม่ดีใจปะปนกันไป ที่ดีใจก็คงเป็นเพราะถูกหอยแบบแจ็กพ็อตได้เงินมา ๑๐-๒๐ ล้านบาท ที่ไม่ดีใจก็คงจะเป็นเพราะนาย ก ไม่รู้ถึงวิธีในการเก็บรักษาทรัพย์ที่ได้มานั้น นาย ก อาจจะมีความสุขเพราะมีทรัพย์ได้ไม่นาน จะถูกญาติที่

^{๖๑} อุดลย์ ดันประยูร, ปัญญาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่บาร์มิกการพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า

น้องตามรบกวน ถูกเพื่อนตามยืม ต้องหนีหลบซ่อน สุดท้ายเมื่อบริหารเก็บรักษาไว้ไม่เป็น ทรัพย์ก็หมด เพราะด้วยสาเหตุของการที่นาย ก ไม่รู้จักหลักการบริหารทรัพย์ของตน เป็นต้น

แต่มีบุคคลอยู่หลายท่าน กลับทำให้ทรัพย์ที่มีอยู่นั้นเป็นตรงกันข้ามกับนาย ก เพราะบุคคลเหล่านั้นต่างรู้จักวิธีบริหารทรัพย์ ใช้ทรัพย์ให้เกิดผลต่อตนเอง และคนอื่น คือหลักของการจัดสรรทรัพย์ต่อทรัพย์ เช่น ท่านธนินท์ เจียรวนนท์ ประธานกรรมการและประธานคณะผู้บริหาร เครือเจริญโภคภัณฑ์ และมหาเศรษฐีที่ติดอันดับที่ ๑ ของประเทศไทยจากการจัดอันดับของนิตยสารฟอร์บ^{๖๔} ปัจจุบันเป็นผู้บริหารระดับสูงของเครือเจริญโภคภัณฑ์ รับผิดชอบบริหารงานในตำแหน่งประธานกรรมการ และประธานคณะผู้บริหาร เครือเจริญโภคภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักดีว่าเป็นบริษัทผลิตและจำหน่ายอาหารสัตว์ที่ใหญ่ที่สุดในโลก ซึ่งมีกลุ่มธุรกิจในเครือฯ รวมอยู่ ๑๐ กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มธุรกิจเกษตรอุตสาหกรรมและอาหาร, กลุ่มธุรกิจเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยและเคมีเกษตร, กลุ่มธุรกิจการค้าระหว่างประเทศ, กลุ่มธุรกิจการตลาดและการจัดจำหน่าย, กลุ่มธุรกิจพลาสติก, กลุ่มธุรกิจพัฒนาที่ดินและอสังหาริมทรัพย์, กลุ่มธุรกิจโทรคมนาคม, กลุ่มธุรกิจยานยนต์และอุตสาหกรรมทั่วไป กลุ่มธุรกิจพืชครบวงจร และกลุ่มธุรกิจอาหารสัตว์เลี้ยง และในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ ท่านธนินท์ ได้รับการจัดอันดับเป็นเศรษฐีอันดับ ๑๓๓ ของโลก เป็นมหาเศรษฐีอันดับ ๑ ของประเทศไทย โดยมีทรัพย์สินสุทธิที่คิดเป็นมูลค่ารวมทั้งสิ้น ๕,๐๐๐ ล้านดอลลาร์สหรัฐ (ราว ๒๘,๐๐๐๐ ล้านบาท) นี่ก็ชี้ให้เห็นถึงการปฏิบัติตามข้อธรรมอาร์กขสัมปทา เป็นต้น

ดังนั้น เมื่อคิดไม่ได้ คิดไม่เป็นไม่เข้าใจมานานทรัพย์ที่นาย ก มีอยู่นั้นก็จะหมดไป บางคนไม่ถึงปีก็ถึงจะหมดไป กลับมาเป็นคนจนเหมือนเดิม อันนี้ก็เรียกได้ว่า การที่เราปฏิบัติตามหลักอาร์กขสัมปทา คือการหมั่นขยันหาทรัพย์ แต่ไม่รู้วิธีเก็บรักษาเอาไว้ หามาได้แล้วก็ทำให้มีความทุกข์ มิใช่ว่ามีทรัพย์แล้วจะมีสุขเสมอไป ทุกข์ที่เกิดมาจากการมีทรัพย์ ถึงแม้บางครั้งก็อาจจะไปมีหนี้ มีสินตามมา ซึ่งก็จะส่งผลให้เกิดการเสียทรัพย์และเสียเกียรติ เช่น นาย ก ได้ทรัพย์มาเพราะการถูกหวย แต่ต้องมาพบการลำบากในปิ่นปลายของชีวิต เหตุเพราะไม่มีธรรมในข้อนี้

๓.๔.๓ ผลจากการปฏิบัติตามหลักกัลยาณมิตตตา

กัลยาณมิตตตา หมายถึง การคบคนดี การไม่คบคนชั่วเป็นมิตร อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมใด ย่อมดำรงตนเจรจา สนทนากับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ซึ่งเป็นผู้มีสมาจารบริสุทธผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา พระพุทธศาสนากล่าวถึงสิ่งแวดล้อม คือ การคบ

^{๖๔} ฟอร์บ (อังกฤษ: Forbes) เป็นชื่อของนิตยสารเกี่ยวกับธุรกิจ และการเงินในสหรัฐอเมริกา ก่อตั้งในปี ค.ศ.1917 โดยมีสำนักงานใหญ่อยู่ที่ถนน ฟิฟท์แอฟเวนู นครนิวยอร์ก นอกจากนี้ ทางนิตยสารยังตีพิมพ์เกี่ยวกับ ลำดับเศรษฐีของโลก ลำดับของคารา และลำดับบริษัทที่น่าสนใจในสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

เพื่อนไว้มาก และยังได้แนะนำวิธีคบเพื่อนหรือคบมิตรไว้ด้วยเพราะมีส่วนช่วยชักจูงชี้แนะให้ดี และเสียได้มากที่สุด ซึ่งเพื่อน หรือมิตรที่ควรคบนั้น ก็คือเพื่อนที่เรียกว่า “กัลยาณมิตร” ซึ่งเป็นเพื่อนที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญ คือ บุคคลที่เป็นคนดี มีปัญญา ที่เรียกว่าบัณฑิตหรือสัตบุรุษ ซึ่งเป็นคนที่เราไปเสวนาคบหาด้วยหรือเมื่อเขาเองทำหน้าที่เผยแพร่ความรู้ให้จะโดยการสั่งสอน การแนะนำ หรือการกระจายความรู้ความเข้าใจนั้นด้วยความปรารถนาดี ด้วยความเมตตากรุณาที่ก่อให้เกิดสัมมาทิฐิและการประพฤติดี ปฏิบัติชอบแล้วย่อมที่จะบังเกิดให้พบซึ่งผลประโยชน์สุขตามมา

ผลจากการปฏิบัติตนตามหลักธรรมในข้อนี้ก็คือ ให้มีการเลือกคบคน โดยให้เลือกคบคนดีเป็นมิตร หลีกหนีจากคนพาล เลือกเสวนา ศึกษาแบบอย่างของผู้ที่ทรงคุณ ที่มีศีล มีศรัทธา มีจาคะ มีปัญญา การคบมิตรตามหลักของมงคล ๓๘ ประการ ในหลักของคำสอนพระพุทธศาสนา มงคลแรกที่พระพุทธองค์ทรงสอนให้พุทธศาสนิกชนปฏิบัติตามในข้อแรก คือ “การไม่คบคนพาล” และมงคลข้อถัดมาก็คือ “การคบบัณฑิต” คำว่า คนพาล และ บัณฑิต เมื่อมาวิเคราะห์ให้แจ้งแล้วจะพบว่า มีทั้งคนพาล และบัณฑิตภายใน คนพาลและบัณฑิตภายนอก ร่วมอยู่ด้วย

คนพาลและบัณฑิตภายใน ท่านหมายถึง คนที่ปรากฏอยู่ในตัวของเรา หากเราศึกษาและมีการสังเกตตัวเราให้ดีแล้วจะพบว่าในบางครั้ง ในบางเวลาเราจะเป็นคนที่เกียจคร้านไม่อยากฝึกฝน ไม่อยากที่จะทำอะไรเลย ไม่อยากที่จะทำงาน ไม่อยากที่จะไปเรียน ไม่อยากที่จะไปทำความดี แต่อยากที่จะเที่ยวเล่น อยากนอนตื่นสาย อยากดื่มสุรายาเมา อยากไปเล่นพนัน อยากไปเล่นหวย ฯลฯ นี้อย่อมที่จะแสดงให้เห็นได้ว่า คนพาลพาลภายในที่ปรากฏขึ้นมานั้นก็คือ ตัวเรานั้นเอง

แต่ในบางครั้งตัวเราเองกลับกลายเป็นคนที่ขยันหมั่นเพียร เช่น อยากไปเรียนหนังสือ อยากที่จะไปทำความดี ไม่อยากที่จะไปเที่ยว ไม่อยากไปเล่นการพนัน ไม่อยากไปร่วมอยู่ในวงสุรา ไม่อยากไปเล่นหวย ฯลฯ นี้อย่อมแสดงว่า บัณฑิตภายในตัวเรานั้นได้ปรากฏขึ้นมาแล้ว

ส่วนคนพาลและบัณฑิตภายนอกนั้น หมายถึง คนอื่นๆ ที่มากอยชักชวนเราไปทำในเรื่องที่ไม่ดีไม่สมควรหรือเรื่องที่ดี ที่สมควรต่างๆ หากแม้ว่าตัวเราเป็นบัณฑิตภายในที่เข้มแข็ง คนพาลที่มีอยู่ภายนอกนั้น ก็ไม่อาจที่จะมาชักชวนเราไปได้

ดังนั้น ผลที่เกิดจากการปฏิบัติตนตามหลักกัลยาณมิตตตา ก็ต้องเริ่มต้นขึ้นที่ตัวตนของผู้ที่ปฏิบัติตนเองนั้นเสียก่อน จะต้องมีการสร้างบัณฑิต และมิตรให้มีขึ้นมากภายในตัวเองก่อนเสมอ เมื่อบัณฑิตหรือมิตรภายในตัวเราปรากฏแล้ว ก็จะสามาถเลือกเสวนากับบัณฑิตหรือมิตรภายนอกได้ ดังที่เราเคยได้ยิน เคยได้ฟังอยู่เสมอที่ว่า “คบคนพาล พาลพาไปหาผิด คบบัณฑิตบัณฑิตพาไปหาผล” และการที่เราสังเกตคนที่คบหาตนนั้นเป็นคนพาล หรือเป็น บัณฑิต หรือกัลยาณมิตร ท่านพึงให้สังเกตว่า ชอบชักชวนเราไปในทางไหน ทางที่ดี หรือทางที่ฉิบหาย เสียทรัพย์ เสียเวลา เสียใน

เรื่องการทำมาหาเลี้ยงตนและครอบครัว ที่ไม่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ เพราะหากว่าเราไม่รู้จักเลือกคบมิตรที่เป็นกัลยาณมิตรที่ดีแล้ว ย่อมเป็นเหตุผลที่จะทำให้เราต้องเสียทรัพย์ที่เราหามาได้นั่นเอง สาเหตุเพราะการที่เราไม่สามารถปฏิบัติตามหลักธรรมในข้อ อุฏฐานสัมปทา และ อารักขสัมปทา ได้^{๖๕}

๓.๔.๔ ผลจากการปฏิบัติตนตามหลักสมชีวิตา

สมชีวิตา หมายถึง อยู่อย่างพอเพียง รู้ทางเจริญแห่งทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้สุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่ารายได้ของเราจำเป็นต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจะต้องไม่เหนือรายได้

ผลจากการปฏิบัติตนตามหลักสมชีวิตา ในข้อนี้ นั่น ก็เพื่อที่จะเน้นในเรื่องของการให้รู้จักการใช้จ่ายทรัพย์ ที่ไม่ให้ใช้จ่ายจนเกินฐานะของตน คือ ให้รู้จักการกำหนดรายได้และรายจ่าย โดยให้อยู่ในแบบหรือหลักที่พอเพียง พอเหมาะ พอดีแก่ตน และมีให้เผื่อเลี้ยงหรือจนเกินไป โดยให้มีรายได้ที่อยู่เหนือจากรายจ่าย มีการเก็บประหยัดเอาไว้ใช้สำหรับเป็นเสบียงบุญในปันปลายของชีวิต จะได้ไม่ต้องมาลำบาก

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ท่านได้กล่าวไว้ว่า “พึงเข้าใจ ระลึกไว้เสมอว่า การที่เพียรพยายามแสวงหา รักษา และ ครอบครองโภคทรัพย์ไว้นั้น ก็เพื่อที่จะเอาไว้ใช้ให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตน และคนอื่น ถ้าไม่ใช้ทรัพย์สมบัติให้เกิดคุณประโยชน์แล้ว การหาและการมีทรัพย์สมบัติก็ปราศจากคุณค่า หากความหมายใดๆ มิได้ ดังนั้นเมื่อมีทรัพย์ หรือมีการหาทรัพย์มาได้แล้ว ต้องรู้จักจัดสรรทรัพย์นั้น โดยให้ถือหลักการแบ่งทรัพย์ออกเป็น ๔ ส่วน ที่เรียกว่า “โภควิภาค” คือ หนึ่ง ส่วนใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยง ได้แก่ บิดา มารดา บุตร ภรรยา และคนในปกครองมิตร สหาย ร่วมมือกิจการงาน ทำบุญ ตลอดจนบำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากร เป็นต้น สองส่วนใช้เป็นทุนในการประกอบกิจการ สามส่วน เก็บไว้ใช้สอยในยามจำเป็น^{๖๖}

ดังกล่าวนี้อันนี้ถ้า ผู้ที่ปฏิบัติตนตามหลักธรรม เช่น ท่านธนินท์ เจียรวนนท์ ประธานกรรมการและประธานคณะผู้บริหารเครือเจริญโภคภัณฑ์ และมหาเศรษฐีอันดับที่ ๑ ของประเทศไทย คงไม่มีใครที่ไม่รู้จักท่าน นี้ก็นับได้ว่าเป็นบุคคลตัวอย่างที่จัดเข้าในหลักธรรมนี้เช่นกัน และก็ยังมิบุคคลอยู่อีกหลายท่าน เช่น ท่านเจริญ สิริวัฒนภักดี (เกิด ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๘) คือนักธุรกิจชาวไทยเชื้อสายจีน ประกอบธุรกิจหลายแขนง อาทิ อุตสาหกรรมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ ฯลฯ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเป็นประธานกรรมการบริษัทไทยเบฟเวอเรจ เจ้าของ

^{๖๕} อุดลย์ ดันประยูร, ปัญหาลังคม, หน้า ๕๘.

^{๖๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมบุญชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๕.

บริษัทเปียร์ช่างและ บริษัทในเครือ นอกจากนั้นยังเข้าเป็นผู้สนับสนุนหลักของสโมสรฟุตบอลเอฟเวอร์ตันในฟุตบอลพรีเมียร์ลีก เจ้าของกิจการ โรงแรม พลาซ่า แอททินี ในกรุงเทพมหานครและในนครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา และท่านวิกรม กรมดิษฐ์ นักธุรกิจและนักเขียนชาวไทย ผู้ก่อตั้งและประธานกรรมการบริหาร (CEO) บมจ. อมตะคอร์ปอเรชัน เจ้าของโครงการนิคมอุตสาหกรรม ๓ แห่งในประเทศไทย ปัจจุบันได้ผันตัวเองมาเป็นนักเขียนและใช้ชีวิตอย่างสงบที่ดงกุฎาคาร เขาใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา ฯลฯ

ซึ่งการปฏิบัติของท่านเหล่านั้นต่างก็ย่อมเป็นผลประจักษ์ให้เห็น ให้ทราบ ให้เรียนรู้ ให้ศึกษาตามได้เป็นแบบอย่างของการดำรงชีวิต ให้พบซึ่งประโยชน์สุข ที่จะเป็นผลสนับสนุนให้พบซึ่งประโยชน์สุขที่เกิดขึ้นมาจากการที่ท่านใช้ชีวิต แบบพอเพียง รู้จักการหาทรัพย์ รู้จักการรักษาทรัพย์ ให้รู้จักการเลือกลงทุนกับกัลยาณมิตร และรู้จักการนำเอาทรัพย์นั้นไปต่อยอดให้เกิดผลประโยชน์ขึ้นมามากมายเป็นที่ประจักษ์ไปทั่วประเทศและทั่วโลก โดยไม่ต้องมีความทุกข์ ถึงจะมีทุกข์แต่ท่านก็เรียนรู้ที่จะหาหนทางมาแก้ไขเหตุแห่งทุกข์นั้นๆ ได้โดยที่ท่านมีวิธี และรู้สาเหตุที่จะทำให้ปัญหาของทุกข์นั้นหมดไป นี่ก็นับได้ว่าเป็นบุคคลตัวอย่างที่ปฏิบัติตามหลักสมชีวิตา นั่นเอง

๓.๕ บทสรุป

การปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนตามหลักทฤษฎีธรรมมีกัตตะนั้น รวมถึงหลักที่จะมาช่วยสนับสนุนในการดำเนินชีวิตบุคคลเราให้ปฏิบัติตามความศรัทธาเชื่อมั่นใน ผล และกรรม ที่เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เกี่ยวกับการปฏิบัติตนในระดับต้น ที่เรียกว่า ทฤษฎีธรรมเวทนิยกรรม ซึ่งผลความดีที่เราปฏิบัติแล้ว ก็จะช่วยอวยชัยส่งใน ระดับกลาง ที่เป็น อุปัชชเวทนิยกรรม และผลของความดีที่เรารักษามานั้นก็จะคอยสนับสนุนส่งเสริมให้ถึงระดับขั้นปลาย ที่เป็น อปรายพรเวทนิยกรรม ที่สนับสนุนให้เกิดการดำเนินชีวิตในหลักธรรม รวมไปถึงความมีศรัทธาเชื่อมั่น ในทางพระพุทธศาสนาที่จะต้องมียศ มีความเกรงกลัวต่อความชั่วทั้งปวง การรู้จักใช้ปัญญาในการแสวงหาทรัพย์ที่ถูกต้อง หลีกหนีจากอาชีพต่างๆ ที่ผิดต่อหลักศีลธรรม เช่นการค้าขายสิ่งเสพติดที่ผิดกฎหมาย ประกอบแต่อาชีพที่สุจริต ที่มีรายได้ แล้วต้องรู้จักเก็บออมรักษาเอาไว้ใช้จ่ายในคราวจำเป็น ที่จะทำให้ชีวิตประสบความสำเร็จ ความสุข ความเจริญ ความไพบูรณ์ ทั้งโลกนี้และโลกหน้า ชีวิตจะไม่ตกต่ำ ชีวิตจะได้รับการพัฒนา ศักยภาพและคุณภาพชีวิตให้สูงขึ้นไปเรื่อย ๆ นอกจากผลที่เกิดจากการปฏิบัติตามแนวทางอริยสัจ ๔ และปฏิจจสมุปบาท นั้นแล้วบุคคลต้องประกอบไปด้วยสัมมาชีพตามหลักสามีสสุข หลักความสุขของผู้ที่ครองเรือน ที่ประกอบอาชีพสุจริตในการดำรงชีวิต ที่ไม่ผิดกฎหมายของบ้านเมือง และผิดหลักของศีลธรรม เช่น การค้าขายสิ่งเสพติดที่ผิดกฎหมาย (ยาบ้า) ไม่คอร์รัปชั่นหลอกลวง เมื่อประกอบอาชีพที่สุจริตมีรายได้จากทรัพย์ของเราที่หามาได้แล้ว ก็ต้องรู้จักเก็บออมใช้จ่ายให้น้อยและไม่อวดคึกคักสน โดยที่ไม่ให้ตนต้องเดือดร้อน แต่ให้มีความสุขจากทรัพย์ที่เราได้อยู่

ดังนั้น การปฏิบัติตนตามหลัก “ทฤษฎีธรรมมีกัตตะ” ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตที่เป็นพื้นฐานหลักของมนุษย์ จะต้องดำรงชีวิตอยู่ในปัจจุบันหรือสายอาชีพต่างๆ เช่น อาชีพนักศึกษา นักกีฬา นักฟุตบอล นักกอล์ฟ นักแบดมินตัน นักธุรกิจ ฯลฯ ซึ่งล่าสุดก็มี เช่น นักแบดมินตันชาวไทยที่มีอายุน้อยที่สุดในโลก ชื่อ รัชนก อินทนนท์ (น้องเมย์), ท่านประธานธนินท์ เจียรวนนท์, ท่านเจริญ สิริวัฒนภักดี , และท่านวิกรม กรมดิษฐ์, ล้วนก็มีตัวอย่างให้เห็นมาแล้ว ถึงการดำเนินชีวิตและใช้ชีวิตตามหลักทฤษฎีธรรมมีกัตตะ ถึงความขยันหมั่นเพียรที่เห็นได้ชัด อนึ่งถ้าบ้านเมืองของเรามีระบบเศรษฐกิจที่ดี คนมีความรู้ มีการศึกษาที่ดี ความเป็นอยู่ที่ดี ต่างคนต่างก็ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ภาครัฐก็ไม่ต้องมาวุ่นวายอยู่กับเรื่องของการปราบปรามเรื่องทุจริต ประเทศชาติก็พร้อมที่จะมีการพัฒนาเจริญไปข้างหน้าได้ดี การดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วๆ ไปก็จะมีคุณภาพของชีวิตที่ดีตามไปด้วยคนก็จะมีคุณภาพ มีความสามารถในการประกอบอาชีพการงานที่สุจริต รัฐก็สามารถที่จะส่งเสริมอาชีพทางด้านเทคโนโลยีเพื่อคุณภาพและปริมาณผลการผลิต มีการศึกษาการวิจัยค้นคว้านวัตกรรมใหม่ๆ ให้เกิดความชำนาญในสาขาวิชาชีพ

นั้นๆ ออกไปสู่ ภาคแรงงาน ภาค การตลาด การพัฒนาเศรษฐกิจของระบบประเทศชาติ ก็จะบรรลุตามเป้าหมาย การพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางหลักธรรม “ทฤษฎีมิกัดละ” ที่จะให้พุทธศาสนิกชนทุกคนล้วนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น หากผู้ใดสามารถปฏิบัติตนได้ครบตามหลักธรรมที่ได้กล่าวมานี้ บุคคลนั้นจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้เป็นอย่างดี ไม่เดือดร้อน เป็นประโยชน์ตนในปัจจุบัน ตลอดจนประโยชน์ภพหน้า トラบเท่าเข้าสู่พระนิพพานอันเป็นเป้าหมายของชีวิตทุกชีวิตบนโลกใบนี้ ซึ่งใครจะเข้าถึงเร็วหรือช้า นั้นก็ขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนเองเป็นสำคัญ เพราะถึงอย่างไรการสะสมอริยทรัพย์ (ความดี) นั้นย่อมไม่ไร้ผลแน่นอน รวมด้วยธรรมบทปัจจุบันนี้ท่านจึงถือว่าเป็น “หัวใจเศรษฐกิจ” เป็นต้น